

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
QARSHI DAVLAT UNIVERSITETI**

**PEDAGOGIKA FAKULTETI
MAKTABGACHA VA BOSHLANG'ICH TA'LIM METODIKASI
KAFEDRASI**

**5111700 – Boshlang'ich ta'lim sport tarbiyaviy ish yo'nalishi bo'yicha bakalavr
darajasini olish uchun**

Saidova Durdona Ismat qizi

**“Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy axloqiy tarbiyalashda
tarbiyachining o'rni”**

mavzusida yozgan

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

Ilmiy rahbar T.Ashurova

“Himoyaga tavsiya etildi”

Pedagogika fakulteti

Dekani _____ dots.Sh.Nurullayeva

“ _____ ” _____ 2016 yil.

QARSHI- 2016 yil

KIRISH.	3
 I BOB. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MA'NAVIY -AXLOQIY TARBIYALASHNING NAZARIY ASOSLARI	
1.1. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy -axloqiy tarbiyalash ga qo'yiladigan pedagogik talablar.....	10
1.2. O'rta Osiyo mutafakkirlarining ilmiy ta'limotida ma'naviy- axloqiy tarbiya masalalari	25
1.3. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy -axloqiy tarbiyalashda ilg'or xorijiy tajribalardan foydalanish.....	32
 II BOB MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MA'NAVIY – AXLOQIY TARBIYALASHNING AMALIY ASOSLARI.	
2.1. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy -axloqiy tarbiyalashda tarbiyachi shaxsiga qo'yiladigan pedagogik talablar.....	39
2.2. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy -axloqiy tarbiyalashning shakl va usul lari.....	50
2.3 .Tajriba - sinov ishlari tahlili	64
 XULOSA	66.
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.....	68

KIRISH

Bitiruv malakaviy ish mavzusining dolzarbligi:

Vatanimizning kelajagi, xalqimizning ertangi kuni mamlakatimizning jahon hamjamiyatigi obro'-e'tibori avvalombor farzandlarimizning unib-o'sib, ulg'ayib, qanday inson bo'lib hayotga kirib borishiga bog'liqdir.

Biz bunday o'tkir haqiqatni hech qachon unutmasligimiz kerak. Bugun biz tarixiy bir davrda xalqimiz o'z oldiga ezgu va ulug' maqsadlar qo'yib, tinch osoyishta hayot kechirayotgan, avvalombor o'z kuchi va imkoniyatlariga tayanib, demokratik davlat va fuqorolik jamiyati qurish yo'lida ulkan natijalarni qo'lga kiritiyotgan bir zamonda yashomoqdamiz.

Biz o'z taqdirimizni o'z qo'limizga olib, azaliy qadriyatlarimizga suyanib, shu bilan birga, taraqqiy topgan davlatlar tajribasini hisobga olgan holda, mana shunday olijanob intilishlar bilan yashayotganimiz, xalqimiz asrlar davomida orziqib kutgan ozod, erkin va farovon hayotni barpo etayotganimiz, bu yo'lda erishayotgan yutuqlarimizni xalqaro hamjamiyat tan olgan bunday imkoniyatlarning barchasini aynan mustaqillik berganini hammamiz chuqur anglaymiz.

“Ko'p yillik ilmiy kuzatish va tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, inson o'z umri davomida oladigan informasiyaning 70 foizini 5 yoshgacha bo'lgan davrida olar ekan. Bolaning ongi asosan 5-7 yoshda shakllanishini inobatga oladigan bo'lsak ana shu davrda uning qalbida ma'naviyatning ilk kurtaklari namoyon bo'la boshlaydi”.¹

Biz xalqimizning dunyoda hech kimdan kam bo'lmasligi, farzandlarimizning bizdan ko'ra kuchli, bilimli, dono va albatta baxtli bo'lib yashashi uchun bor kuch va imkoniyatlarimizni safarbar etayotgan ekanmiz, bu borada ma'naviy tarbiya masalasi, hech shubhasiz, beqiyos ahamiyat kasb etadi. Agar biz bu masalada hushyorlik va sezgirligimizni, qattiyat va ma'suliyatimizni yo'qotsak bu o'ta muhim ishni o'z holiga, o'zi bo'larchilikka tashlab qo'yadigan bo'lsak, muqaddas qadriyatlarimizga yo'g'rilgan va ulardan oziqlangan ma'naviyatimizdan, tarixiy xotiramizdan ayrilib, oxir-oqibatda o'zimiz intilgan umumbashariy taraqqiyot yo'lidan chetga chiqib qolishimiz mumkin.

¹ I.A.Karimov “Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch” Toshkent Ma'naviyat 2008 yil 53 bet

Ma'lumki insonning barkamolligi ko'rinishiga qarab emas balki ko'proq uning ma'naviy dunyosi kengligi bilan ulchanadi. Jamiyatning ravnaqi va kamoloti ana shu jamiyatda yashovchilarning ham ma'naviy, ham moddiy kamolotiga bog'liq. Insoniyat ma'naviy qashshoq ekan, risolagidek kelajagi porloq jamiyat qurib bo'lmasligi hayot haqiqati ekanligi barchamizga yaxshi ma'lum. Shunday ekan bugungi kun pedagogikasi oldida eng muhim vazifalardan biri barkamol, erkin, mustaqil fikrga ega bo'lgan avlodni tarbiyalash ma'suliyatidir. Zero, prezidentimiz ta'kidlab o'tganlaridek "Biz komil inson tarbiyasini davlat siyosatining ustivor sohasi deb e'lon qilganmiz. Komil inson deganda biz avvalo ongi yuksak, mustaqil fikrlay oladigan, xulq atvori bilan o'zgalarga ibrat bo'ladigan bilimli, ma'rifatli kishilarni tushunamiz"²

Bugungi kunda jamiyatimiz pedagoglari zimmasiga yoshlarga ibrat bo'ladigan barkamol insonlarni tarbiyalash vazifasi yuklatilmoqda. Mustaqillik yillarida Prezidentimiz tomonidan ishlab chiqilgan «Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch» nomli asarda- «Ta'lim-tarbiya masalasi davlat va jamiyat nazoratida bo'lishi asosiy qonunimizda belgilab qo'yilgan. Shu bilan birga, bu keng jamoatchilik, butun xalqimizning ishtiroki va qo'llab quvvatlashini talab qiladigan umumMilliy masaladir...» deb ta'kidlanadi.

Ushbu asarda ta'lim - tarbiya oldidagi vazifalar borasidagi fikrlar davom ettirilib, «Kelajagimiz poydevori bilim dargohlarida yaratiladi, boshqacha aytganda, xalqimizning ertangi kuni qanday bo'lishi farzandlarimizning bugun qanday ta'lim-tarbiya olishiga bog'liq.

Buning uchun har qaysi ota – ona, ustoz va murabbiy har bir bola timsolida avvalo shaxsni ko'rishi zarur. Ana shu oddiy talabdan kelib chiqib, farzandlarimizni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo'lgan, ongli yashaydigan barkamol insonlar etib voyaga yetkazish-ta'lim-tarbiya sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo'lishi lozim...». Barchamizga ayonki, inson qalbiga yo'l avvalo ta'lim –tarbiyadan boshlanadi. Shuning uchun qachonki bu haqda gap ketsa. Ajdodmiz qoldirgan bebaho merosni eslash bilan birga, ota-onalarimiz qatori biz uchun yaqin bo'lgan yana bir buyuk zot o'qituvchi va marabbiylarning oliyjanob mehnatini hurmat bilan tilga olamiz.

²«I.Karimov Yuksak ma'naviyat- engilmas kuch» Toshkent ma'naviyat – 2008 y.

Shu nuqtai nazardan qaraganda, ma'rifatparvar bobolarimizning fikrini davom ettirib agarki dunyo imoratlari ishida eng ulug'i maktab bo'lsa, kasblarning ichida eng sharaflisi o'qituvchilik va marabbiylikdir.

Kadrlar tayyorlash Milliy modeli tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan shaxsni har tomonlama kamolga yetkazish, yuksak ma'naviy va axloqiy sifatlarni tarbiyalashda maktabgacha ta'lim muassasalarining o'rni beqiyos bo'lib, unda faoliyat yuritayotgan tarbiyachilarda kasbiy ko'nikma va malakalarni tarbiyalashda xususan bo'lajak tarbiyachilarni kasbga muhabbat ruhida tarbiyalash muhim ahamiyatga ega.

Ma'lumki, maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'lim tizimining boshlangich turi hisoblanib, u O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim tug'risidagi Qonun»i va «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» talablari asosida tashkil etiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish va maktabga tayyorlash jarayoni oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalarning bajarilishi «Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'yiladigan Davlat talablari» orqali nazorat qilinadi.

Davlat talablarida maktabgacha yoshdagi bolalarga beriladigan ta'lim-tarbiya mazmunining asosiy yo'nalishlari hamda ularning maktabga tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan minimal talablar belgilab berilgan bo'lib u davlat hujjati sifatida e'tirof etiladi.

Maktabgacha ta'lim bo'la sog'lom, har tomonlama kamol topib shakllanishini ta'minlaydi, unda o'qishga intilish hissini uyg'otadi, uni muntazam ta'lim olishga tayyorlaydi. Maktabgacha ta'lim bola 6-7ga yetgunicha davlat va nodavlat maktabgacha tarbiya bolalar muassasalarida hamda oilalarda amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'lim maqsadi va vazifalarini ro'yobga chiqarishda bo'lajak tarbiyachilarni kasbga muhabbat ruhida tarbiyalash muhim hisoblanadi. Maktabgacha tarbiyani samarali tashkil etish va rivojlantirish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish lozim bo'ladi:

O'z kasbini sevuvchi malakali tarbiyachi va pedagog kadrlarni ustuvor ravishda tayyorlash;

Maktabgacha ta'limning samarali psixologik-pedagogik uslublarini izlash va joriy etish;

Bolalarni oilada tarbiyalashni tashkiliy, psixologik, pedagogik va uslubiy jihatdan ta'minlash;

Zamonaviy o'quv-uslubiy qo'llanmalar, texnik vositalar, o'yinchoqlar va o'yinlar yaratish hamda ularni ishlab chiqarish;

Maktabgacha yoshdagi bolalarni xalqning boy madaniy-tarixiy merosi va umumbashariy qadriyatlar asosida ma'naviy-axlokiy jihatdan tarbiyalash uchun shart-sharoitlar yaratish;

Maktabgacha ta'lim muassasalarining har-xil turlari uchun turli variantlardagi dasturlarni tanlab olish, maktabgacha tarbiyaning barcha masalalari bo'yicha malakali konsultatsiya xizmati ko'rsatish imkoniyatini yaratish;

Maktabgacha tarbiya va sog'lomlashtirish muassasalari tarmog'ini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish mexanizmini ishlab chiqish kabi vazifalarni maqsad qilib qo'yadi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida Maktabgacha ta'lim To'g'risidagi Nizomda maktabgacha ta'limga alohida urg'u berilib, maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'lim tizimining boshlang'ich turi hisoblanadi, hamda O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun, «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi», talablari asosida tashkil etiladi.

Bitiruv malakaviy ishning o'rganilganlik darajasi.

Sharq mutafakkirlarining asarlarida yosh avlodni yuksak ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish, ularni yetuk shaxs bo'lib voyaga etkazishga oid pedagogik g'oyalar, barkamol shaxs tarbiyasining mazmun, shakl va metodlari o'z aksini topgan bo'lib, ular bugungi kunda ham muhim pedagogik qiymatga ega. Shuningdek, Yusuf Xos Hojib, Kaykovus, Ahmad Yugnakiy, Muslihiddin Sa'diy, Abdirahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Husayn Voiz Koshifiy, Abu Ali ibn Sino va boshqa mutafakkirlarning barkamol shaxsni tarbiyalashga oid qarashlari o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Ayniqsa, Abu Nasr Farobiyning "Fozil odamlar shahri", Mahmud Qoshg'ariyning "Devoni lug'ati turk", Yusuf Xos Xojibning "Qutadg'u bilig", Kaykovusning "Qobusnoma", Alisher Navoiyning "Mahbub ul-qulub", "Nazmul javohir", "Lison ut-tayr" va Abu Ali ibn Sinoning "Donishnoma", "Tadbiri manozil" asarlaridagi pedagogik g'oyalardan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning shaxsan tashabbusi bilan keyingi yillarda ma'naviyat va ma'rifatni yuksaltirish masalasiga alohida e'tibor berilmoqda. I.A.Karimovning "O'zbekistonning o'z istiqlool va taraqqiyot yo'li", "O'zbekiston 21-asr bo'zag'asida: xafsizlikka tahdid, barqarorlik shartlari va taraqqiyot kafolatlari", "Barkamol avlod – O'zbekiston taraqqiyoti poydevori", "Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q", "O'zbekiston 21 – asrga intilmoqda", "Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot – pirovard maqsadimiz" , "Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch", "O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida", " Ona yurtimiz baxtu iqboli yo'lida xizmat qilish eng buyuk saodatdir" kabi asarlarida jamiyatimizni manaviy jihatdan yangilash va rivojlantirish, umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik, xalqimizning ma'naviy merosini mustashkamlash va rivojlantirish, insonning o'z imkoniyatini erkin namoyon qilishi va Vatanparvarlik kabi asosiy maqsad va vazifalar ko'rsatib berilgan I.A.Karimovning "Ozod va obod Vatan, erkin va farovon hayot pirovard maqsadimiz" asarida 21 – asrning daslabki yillarida va undan keyin ham ma'naviyat sohasida amalga oshiriladigan vazifalarni aniq belgilab berar ekan: "Bu sohadagi asosiy vazifamiz milliy qadriyatlarimizni tiklash o'zligimizni anglash, milliy g'oya va mafkurani shakllantirish muqaddas dinimizning ma'naviy hayotimizdagi o'rnini tiklash kabi mustaqqillik yillarida boshlagan ezgu ishlarimizni ischillik bilan davom ettirish, ularni yangi bosqichga ko'tarish va ta'sirchanligini kuchaytirishdir" deb takidlagan edi.

O'zbekiston Respublikasining Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi "da: "Yosh avlodni ma'naviy axloqiy tayyorlashda xalqning boy madaniy – tarixiy ananalariga, urf – odatlari umumbashariy qadriyatlariga asoslangan samarali tashkiliy, pedagogik shakl va vositalari ishlab chiqilib, amaliyotga joriy etiladi. Ma'lumki, ta'lim tizimining birinchi bosqichi sanalgan maktabgacha ta'lim sohasi ham bozor iqtisodiyoti va zamon talabi nuqtai nazaridan kelib chiqadi. Zamonaviy, butunlay yangi tarkibdagi va yagona uslubdagi maktabgacha ta'lim hayot taqqazosi bilan tashkil etildi. Maktabgacha ta'lim yo'nalishida chuqur nazariy va amaliy bilimlar hamda kasbiy malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishi muammolarni to'g'ri baholay bilishi va hal eta olishi, turli vaziyatlarni tanqidiy baholashi, umum insoniy fazilatlarga ega bo'lishi, o'z millati va Vatanini sevishi, u bilan faxrlanishi, Milliy urf odatlar va qadriyatlarni hurmat qilishi, ma'naviy

– axloqiy, siyosiy ekologik madaniyati, fuqarolik burch va masuliyati hissi shakllangan etib tarbiyalash bo'lajak tarbiyachilarni asosiy maqsadi qilib qo'yadi. Ma'lumki MTMda tarbiyalanuvchialarni ma'naviy axloqiy jihatdan barkamol qilib tarbiyalashda ular ongiga Milliy istiqlol g'oyasini singdirish muhim masalalardan biridir. Bu sohada malum bir tajribalar to'plangan shu bois biz tadqiqotimizda maktabgacha ta'lim muassalarida bolalarni ma'naviy – axloqiy tarbiyalashning ilmiy pedagogik asoslarini yaratishga e'tiborni qaratdik.

Bitiruv malakaviy ishining maqsadi: Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning nazariy asoslarini, hamda uni amalga tatbiq etishga yo'naltirilgan ilmiy-metodik tavsiyalarni ishlab chiqishdan iborat.

Bitiruv malakaviy ishning farazi: Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash pedagogik muammo ekanligini tadqiq etilsa.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash yo'llarining ustuvor yo'nalishlarini yoritilsa.

Bitiruv malakaviy ishning ob'ekti : Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash jarayonida tarbiyachi

Bitiruv malakaviy ishning predmeti: Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashning, mazmuni, shakl, metod va vositalari.

Bitiruv malakaviy ishining vazifalari: Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash pedagogik muammo ekanligini tadqiq etish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalash yo'llarining ustuvor yo'nalishlarini yoritish.

Bitiruv malakaviy ishi metodlari: Bitiruv malakaviy ishini amalga oshirish jarayonida mavzuga doir pedagogik, psixologikga oid ilmiy-nazariy, metodik adabiyotlarni o'rganish va tahlil etish, pedagogik kuzatish.

Bitiruv malakaviy ishning ilmiy yangiligi:

- Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash muammo nuqtai-nazaridan o'rganildi va tahlil qilindi;

- Ta'lim muassasalari imkoniyatlaridan kelib chiqib, maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy- axloqiy tarbiyalashning eng maqbul yo'llari ishlab chiqildi;

- Tarbiyachilarning maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy- axloqiy jihatdan tarbiyalashlariga oid ilmiy-metodik tavsiyalar yaratildi.

Bitiruv malakaviy ishning natijalaridan Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy- axloqiy tarbiyalash amaliyotini yangilash, o'quv-metodik majmualar tayyorlash, shuningdek metodik tavsiyalardan maktabgacha ta'lim yo'nalishi talabalari uchun uslubiy qo'llanma sifatida foydalanish mumkin.

Bitiruv malakaviy ishning tuzilishi va hajmi: Bitiruv malakaviy ish kirish, mustaqil ikki bob, , umumiy xulosa va tavsiyalar, foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati dan iborat bo'lib, umumiy hajmi 70 betni tashkil etadi.

IBOB.MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MA'NAVIY -AXLOQIY TARBIYALASHNING NAZARIY ASOSLARI

1.1. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy -axloqiy tarbiyalashga qo'yiladigan pedagogik talablar

Globalashuv va jamiyatni isloh etish sharoitida yangicha fikrlovchi shaxslarni tarbiyalash ta'lim tizimida ham jiddiy o'zgarishlar kiritishni talab etadi. Dunyo davlatlari orasida O'zbekiston Respublikasi birinchilardan bo'lib umumbashariy tavsifga ega mazkur muammoni hal etishga doir konseptual-nazariy asoslar yaratildi va tizimli tarzda amaliyotga tatbiq etib borilmoqda. Yurtboshimiz ta'biri bilan aytganda, "Mamlakatimizning istiqbol yo'lidagi birinchi qadamlaridanoq, buyuk ma'naviyatimizni tiklash va yanada yuksaltirish, milliy ta'lim-tarbiya tizimini takomillashtirish, uning Milliy zaminini mustahkamlash, zamon talablari bilan uyg'unlashtirish asosida jahon andozalari va ko'nikmalari darajasiga chiqarish maqsadiga katta ahamiyat berib kelinmoqda". Mazkur ezgu maqsadni hayotda o'z isbotini topishida O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni va "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi" huquqiy asos bo'lib xizmat qilmoqda.

"Ta'lim to'g'risida"gi Qonunda belgilab berilganidek, maktabgacha ta'lim bola shaxsini sog'lom va yetuk maktabda o'qishga tayyorgarlik darajasida shakllantirish maqsadida tashkil etiladi. Ushbu ta'lim bolaning 6-7 yoshga to'lgunga qadar oilada maktabgacha ta'lim muassasalari (yaslilar uch yoshgacha bo'lgan bolalar uchun; bolalar bog'chalari 3 yoshdan 6-7 yoshgacha bo'lgan bolalar uchun) va mulk shaklidan qat'iy nazar ta'lim muassasalarida olib boriladi. O'zbekiston Respublikasining "Maktabgacha ta'lim konsepsiyasi"da ko'rsatib o'tilganidek, maktabgacha ta'lim-bu ko'p tomonlamali, maqsadga yo'naltirilgan, bolani ta'limning keyingi bosqichi-maktab ta'limiga tayyorlovchi, jismoniy, ruhiy, individual va yoshga doir rivojlanishini ta'minlovchi ta'lim va tarbiya jarayonidir. Ma'lumki, maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'lim tizimining boshlang'ich turi hisoblanib, u O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risidagi Qonun»i va «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi» talablari asosida tashkil etiladi.

Maktabgacha ta'limning asosiy maqsadi bola shaxsini maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga quyiladigan Davlat talablariga muvofiq sog'lom va yetuk, maktabga o'qishga tayyorlangan tarzda shakllantirishdan iborat. Maktabgacha ta'limning vazifalari: bolalarni xalqning boy milliy, madaniy-tarixiy merosi va ma'naviy axloqiy jihatdan tarbiyalash: bolalarda milliy vatanparvarlik hislarini shakllantirish, maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim olish ehtiyojini, o'qishga intilish moyilliklarini shakllantirib, ularni muntazam ravishda ta'lim jarayoniga tayyorlash, bolalarning tafakkurini rivojlantirish, o'zining fikrini mustaqil va erkin ifodalash malakalarini shakllantirish, bolalarning jismoniy va ruhiy sog'ligini ta'minlashdan iborat.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni rivojlantirish va maktabga tayyorlash jarayoni oldiga qo'yilgan maqsad va vazifalarning bajarilishi «Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'yiladigan Davlat talablari» orqali nazorat qilinadi.

Davlat talablarida maktabgacha yoshdagi bolalarga beriladigan ta'lim-tarbiya mazmunining asosiy yo'nalishlari hamda ularning maktabga tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan minimal talablar belgilab berilgan bo'lib u davlat hujjati sifatida e'tirof etiladi.

«Ta'lim to'g'risida»gi Qonun hamda «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi»da mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ta'limning asosiy omili bo'lgan kadrlarni tayyorlash borasidagi eng zarur tadbirlar tizimi belgilab berilgan. Sog'lom avlodni tarbiyalash davlat va jamiyatning ustivor yunalishidir.

Davlat talablari asosida tuzilgan «Bolalarni rivojlantirish va maktabga tayyorlash tayanch dasturi»ga asosan maktabgacha yoshdagi bolalarning ota-onalari, tarbiyachilari, hamda, o'zlari uchun turli sohalar bo'yicha dasturlar, qo'llanmalar, tavsiyalar, qiziqarli kitoblar, aqlan va jismonan rivojlantirishga yordam beradigan turli-tuman o'yinchoklar va ta'lim tarbiya qurollari yoritiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'yiladigan Davlat talablarida belgilangan ko'rsatkichlarga erishish 6-7 yoshdagi bolalarni maktabga to'la- to'kis tayyorlashga, maktabda beriladigan ta'limni mukammal o'zlashtirishga, mustaqil O'zbekistonning ravnaqi uchun xizmat qiladigan barkamol inson bo'lib yetishishlariga zamin hozirlaydi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni rivojlantirish va maktabga tayyorlash jarayoni uch bosqichda amalga oshiriladi:

1. Bolalarni jismonan rivojlantirish.
2. Bolalarning nutqi va tafakkurini rivojlantirish.
3. Bolalarni ma'nan rivojlantirish.

Maktabgacha ta'limning maqsad va vazifalariga tayangan holda maktabgacha ta'lim tarbiyachilarini quyidagi metod va usullar bilan tanishtirish talab qilinadi:

- maktabgacha ta'limning maqsad va vazifalarini yaxshi bilishlari;
- bolalarning maktab ta'limiga umumiy va maxsus tayyorgarligi tushunchalarini bilishlari;
- bolalarni maktab ta'limiga tayyorlashni aniqlash yo'llari va metod, usullari to'g'risida bilimga ega bo'lishlari lozim.

Yosh avlodni tarbiyalash va oqitish xalq ta'limi sistemasining boshlang'ich bo'limi bo'lgan maktabgacha tarbiya muassasalaridan boshlanadi.

Maktabgacha ta'lim muassasasida amalga oshiriladigan ta'lim-tarbiya ishini davr talabi darajasida olib borish maqsadida «Bolalar bog'chasida ta'lim-tarbiya dasturi» tuzilgan. O'zbekiston xalq ta'limi Vazirligi bu dasturni Respublikamizning o'ziga xos tomonlarini: iqlimi, jug'rofiy, iqtisodiy, madaniy, Milliy sharoitlarini hisobga olib, uni qayta ishlab chiqdi. Dastur tug'ilgandan to yetti yoshgacha bo'lgan bolalar egallashi lozim bo'lgan bilim va malakalar hajmini o'z ichiga oladi. U maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning psixologik-fiziologik va o'ziga xos xususiyatlarni hisobga olgan holda ularni har tomonlama kamol toptirishni nazarda tutadi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiyani pedagog-tarbiyachi amalga oshiradi. U pedagogik jarayonda markaziy o'rinni egallaydi. Shuning uchun tarbiyachi o'z sohasini chuqur bilishi, har xil metodik vositalarni yaxshi egallagan, puxta pedagogik psixologik tayyorgarlikka ega bo'lishi kerak. Shu bilan bir qatorda mutaxassislik bo'yicha fanlarni jumladan «Ta'lim tug'risida»gi Qonun, Kadrlar tayyorlash Milliy Dasturini, «Uchinchi ming yillikning bolasi tayanch dasturi»ni, «Bolajon tayanch dasturi», Maktabgacha tarbiya pedagogikasi, «Bolalarni maktabga tayyorlash» kabi mutahassislik fanlari va boshqalarni puxta egallagan bo'lishi lozim.

Bolalarni maktabga tayyorlashning asosiy vazifalari esa:

- bolalarni jismoniy, aqliy, ma'naviy jihatdan kamol toptirish ularning sog'lomligini muhofaza qilish;
- bolalarning ijodkorlik mustaqillik erkin fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun, shart-sharoitlar yaratish vazifalarini qo'yadi.

O'sib borayotgan organizm tuzilishining va harakat qilish qonuniyatlarining asosiy printsiplarini olib boruvchi yosh fiziologiyasi ta'lim-tarbiya berish masalalarini ishlab chiqish uchun ayniqsa katta ahamiyatga ega. Bu xususiyatlarni bilmay turib, tarbiyalanuvchilarning yoshiga muvofiq tarbiya vositalari va metodlarini, u yoki bu mashg'ulotlarni, tarbiyaviy tadbirlarni o'tkazishning tashkiliy shakllarini to'g'ri belgilab bo'lmaydi. Fiziologiyaning oliy nerv faoliyati, nerv sistemasining tipologik xususiyatlari to'g'risidagi xulosalar pedagogika o'quv-tarbiya jarayonini metodikasini ishlab chiqishda, bolalar faoliyatlari uchun yaxshiroq shart-sharoit yaratishga yordam beradi.

Pedagogika tarbiyaning umumiy qonuniyatlari, jamiyatda yosh avlodni har tomonlama tarbiyalash hamda ta'limning mohiyati va qonuniyatlarini o'rganadigan fandir.

O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim to'grisidagi Nizomga muvofiq bola maktabgacha ta'limni uyda, ota-onalar mustaqil ta'lim berish orqali yoki doimiy faoliyat ko'rsatadigan maktabgacha ta'lim muassasalarida shuningdek, maktabgacha ta'lim muassasalariga jalb qilinmagan bolalar uchun bolalar bog'chalarida maktablarda, mahallalarda tashkil etilgan maxsus guruhlar yoki markazlarda oladi. Bu yerda ular haftada 2-3 marta shug'ullanadilar. Ota-onalarga maktab ta'lim shaklini tanlash huquqi beriladi. 6-7 yoshli bolaning maktab ta'limiga tayyorgarligini aniqlashda maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim tarbiyasi bilan shug'ullanuvchilar asosiy shart hisoblanadi.

Bolaning maktabga tayyorgarligi maktabgacha va maktab davridagi hayot tarzi hamda faoliyati uchun ko'prik vazifasini o'tashni oila yoki bog'chadagi ta'lim-tarbiya sharoitlaridan maktab ta'limiga ozorsiz o'tkazishni ta'minlash zarurligini hisobga olishlari lozim. Xuddi ana shu yerda tarbiyachilarning o'z kasbiga muhabbat bilan yondashishi talab qilinadi.

Inson, uning har tomonlama uyg'un kamol topishi va farovonligi, shaxs manfaatlarini ruyobga chiqarishning sharoitlarini va ta'sirchan mexanizmlarini yaratish, eskirgan tafakkur va ijtimoiy xulq-atvorning andozalarini o'zgartirish Respublikada amalga oshirilayotgan islohotlarning asosiy maqsadi va harakatlantiruvchi kuchidir. Xalqning boy intellektual merosi va umumbashariy qadriyatlar asosida, zamonaviy madaniyat, iqtisodiyot, fan-texnika va texnologiyalarning yutuqlari asosida kadrlar tayyorlashning mukammal tizimini shakllantirish O'zbekiston taraqqiyotining muhim shartidir.

Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi «Ta'lim tugrisida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining qoidalariga muvofiq holda tayyorlangan Dastur kadrlar tayyorlash milliy modelini ro'yobga chiqarishni, har tomonlama kamol topgan, jamiyatda turmushga moslashgan, ta'lim va kasb-hunar dasturini ongli ravishda tanlash va keyinchalik puxta o'zlashtirish uchun ijtimoiy-siyosiy, huquqiy, psixologik-pedagogik va boshqa tarzdagi sharoitlarni yaratishni, jamiyat, davlat va oila oldida o'z javobgarligini his etadigan fuqaro-tarbiyachini tarbiyalashni nazarda tutadi.

Maktabgacha ta'lim bola sog'lom, har tomonlama kamol topib shakllanishini ta'minlaydi, unda o'qishga intilish hissini uyg'otadi, uni muntazam ta'lim olishga tayyorlaydi. Maktabgacha ta'lim bola 6-7ga yetgunicha davlat va nodavlat maktabgacha tarbiya bolalar muassasalarida hamda oilalarda amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'limning maqsadi va vazifalarini ro'yobga chiqarishda bo'lajak tarbiyachilarni kasbga muhabbat ruhida tarbiyalash muhim hisoblanadi.

Maktabgacha tarbiyani samarali tashkil etish va rivojlantirish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish lozim bo'ladi:

- O'z kasbini sevuvchi malakali tarbiyachi va pedagog kadrlarni ustuvor ravishda tayyorlash;
- Maktabgacha ta'limning samarali psixologik-pedagogik uslublarini izlash va joriy etish;
- Bolalarni oilada tarbiyalashni tashkiliy, psixologik, pedagogik va uslubiy jihatdan ta'minlash;
- Zamonaviy uquv-uslubiy qullanmalar, texnik vositalar, o'yinchoqlar va o'yinlar yaratish hamda ularni ishlab chiqarish;

- Maktabgacha yoshdagi bolalarni xalqning boy madaniy-tarixiy merosi va umumbashariy qadriyatlar asosida ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash uchun shart-sharoitlar yaratish;

- Maktabgacha ta'lim muassasalarining har-xil turlari uchun turli variantlardagi dasturlarni tanlab olish, maktabgacha tarbiyaning barcha masalalari bo'yicha malakali konsultatsiya xizmati ko'rsatish imkoniyatini yaratish;

- Maktabgacha tarbiya va sog'lomlashtirish muassasalari tarmog'ini qo'llab-quvvatlash va rivojlantirish mexanizmini ishlab chiqish kabi vazifalarni maqsad qilib qo'yadi.

Shuningdek, O'zbekiston Respublikasida maktabgacha ta'lim to'g'risidagi Nizomda maktabgacha ta'limga alohida urg'u berilib, maktabgacha ta'lim uzluksiz ta'lim tizimining boshlang'ich turi hisoblanadi, hamda O'zbekiston Respublikasining «Ta'lim to'g'risida»gi Qonun, «Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi», talablari asosida tashkil etiladi.

Maktabgacha ta'lim, bola 6-7 yoshga yetguncha oilada, hamda davlat va nodavlat (davlatga qarashli bo'lmagan) maktabgacha ta'lim muassasalarida amalga oshiriladi. Maktabgacha ta'limning asosiy vazifalari quyidagilar deb belgilanadi:

- bolalarni xalqning boy milliy, madaniy tarixiy merosi va umumbashariy qadriyatlar asosida aqliy va ma'naviy-axloqiy jihatdan tarbiyalash;

- bolalarda milliy g'urur, vatanparvarlik hislarini shakllantirish;

- maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim olish ehtiyojini, o'qishga intilish mayllarini shakllantirib, ularni muntazam ravishdagi ta'lim jarayoniga tayyorlash;

- bolalarning tafakkurini rivojlantirish, o'zining fikrini mustaqil va erkin ifodalash malakalarini shakllantirish.

- bolalarning jismoniy va ruhiy sog'ligini ta'minlash kabilarni o'z oldiga maqsad qilib belgilaydi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarining yasli va maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalar guruhlariga bir hil yoshdagi, shuningdek turli yoshdagi bolalar qabul qilinishi mumkin.

Guruhlardagi bolalar soni quyidagicha belgilanadi:

1. 1 yoshdan 2 yoshgacha – 10 ta.

2. yoshdan 3 yoshgacha – 15 ta.
3. yoshdan 6-7 yoshgacha – 20 ta.
4. turli yoshdagi guruhlarda 15 ta.

Maktabgacha ta'lim muassasalari hududlarining demografik, ijtimoiy-iktisodiy va boshqa xususiyatlarini hisobga olgan holda tashkil etiladi, Maktabgacha ta'lim muassasalarini tashkil etish va tugatish qonunga muvofiq ravishda amalga oshiriladi.

Ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarni, mutaxassislar tomonidan tavsiya etilgan yangi dasturlar, metodik qo'llanmalar, didaktik materiallarni joriy etish uchun shart-sharoitlarni ta'minlaydi.

Pedagogik kadrlarning o'zaro munosabatlari hamkorlik, demokratiya, hurmat, shaxsning o'z qadr-qimmatini bilishini e'tirof pedagogikasi asosida ko'riladi.

O'zbekiston Respublikasining maktabgacha tarbiya kontseptsiyasida ham belgilangan bosh maqsad va vazifalar maktabgacha ta'lim muassasalari uchun yozilgan yangi dasturlar mazmunini amalga oshirishga qadar aniqlana boradi. Maktabgacha ta'lim muassasidagi bolaning o'sishidagi psixologik va etnopsixologik xususiyatlarga asoslanib, ta'lim-tarbiya tizimida odob, estetika, musiqiy-badiiy, jismoniy tarbiyani birinchi o'ringa chiqarish, grammatikani bu qadar majburiy o'rgatmaslik lozim bo'ladi. Shunday yo'l bilan maqsad asosida vazifa va usullar belgilanadi va rivojlantiriladi. Bu vazifalar esa bo'lajak tarbiyachilarni kasbga muhabbat ruhida tarbiyalashni talab qiladi.

Vatan tuyg'usi, vatanparvarlik hislari, milliy gurur, mustaqillik g'oyasi hamda o'z hududi, o'lkasi, xalqiga mehr va sadoqatni bolani yoshiga mos ravishda shakllantirish maktabgacha ta'limda ma'naviy-madaniy ishlarning asosini tashkil qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning odob axloqli bo'lishi va mehnatga muhabbat qo'yishga katta e'tibor beriladi. Bolalar ilk yoshdan boshlab uyda, ko'chada, bog'chada, mehmonda o'zini tutish qoidalari, muomala madaniyati, ovqatlanish, kiyinish, yechinish, saranjom-sarishta yurish, odobli, mehnatsevar bo'lish, boshqalar mehnatini qadrlash kabi odatlarga o'rgatiladi. Ana shu odatlar bolani odob-axloqli, mehnatga layoqatli qilib tarbiyalash mazmunining asosini tashkil etadi.

Bolalarning ma'naviy jihatdan barkamol bo'lishida nafosat tarbiyasi asosiy o'rin tutadi. Tasviriy san'at asarlaridan zavqlana olish, musiqani tinglash va undan shodlana olish qobiliyatlari bolalarda ilk yoshdan rivojlantirib boriladi.

Nafosat tarbiyasi mazmunining asosini chiroyli rasmlarni his etish, ulardan zavqlana olish, asosiy ranglarni bilish va farqlay olish, rangli qalamlardan foydalana olish, ular yordamida sodda narsalarni qog'ozda tasvirlay olish, plastilin yoki loydan sodda shakldagi narsalarni yasay olish, musiqani tinglab zavqlana olish, ayrim Milliy cholg'u asboblarni bilish, musiqa ohangiga mos ravishda raqsga tushish va qo'shiq ayta olish kabilarga o'rgatishni tashkil etadi.

**Maktab yoshiga yetgan bolalarning ma'naviy-madaniy jihatdan yetukligiga
qo'yiladigan minimal talablar:**

- Ona Vatan – O'zbekiston haqida qisqacha so'zlab berish;
- 8-dekabr–O'zbekiston konstitutsiyasi kuni umumxalq bayrami sifatida nishonlanishini bilish;
- O'zbekiston bayrog'i, gerbi haqida fikr bildirsa olish;
- O'zbekiston madhiyasini yoddan ayta olish;
- Vatan tuyg'usi, vatanparvarlik hislari va Milliy g'ururni yoshiga mos ravishda shakllanganligi;
- Xalqiga, Vataniga mehr va sadoqat hislarini shakllanganligi;
- Buyuk siymolar haqida ilk tasavvurlarga ega bo'lish;
- Milliy bayramlar haqida qisqacha so'zlab berish;
- O'zidan kattalarga sizlab murojaat qilish;
- Yaxshilik va yomonlikni farqlash;
- Mehnat qilayotgan kattalarga ko'maklashish;
- Tasviriy san'at asarlaridan zavqlana olish;
- «Labbay», «Xo'p bo'ladi», «Xush kelibsiz», «Raxmat», «Salomat bo'ling», «Osh bo'lsin», «Mumkinmi», «Kechirasiz», «Shirin tushlar ko'ring», «Yaxshi borib keling», «Marhamat» kabi so'z va iboralarni o'z o'rnida qo'llay olish;
- Shirin so'zli bo'lish va mehribonlik qila bilish;
- Ovqatlanish qoidalarini bilish va unga rioya qilish;

Musiqqa tinglash va undan zavqlana olish.

Maktabgacha yoshdagi bolalarga ta'lim-tarbiya berishning asosiy vazifalari bolalarni jismoniy, aqliy va ma'naviy jihatdan rivojlantirishdan, ularning tug'ma layoqati, qiziqishi, ehtiyoji va imkoniyatlarini hisobga olgan holda Milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida muntazam ta'lim olishga tayyorlashdan iborat.

Bolada kattalar bilan muloqot jarayonida axloqiy xulq atvorning dastlabki tajribalari shakllanadi. Muloqotga bo'lgan ehtiyoj – muhim ijtimoiy ehtiyoj bo'lib, katta yoshli kishi bu ijtimoiy ehtiyojni qondiruvchi manba hisoblanadi. Axloqiy his-tuyg'ular va odatlarni tarbiyalash shunday zaruriy asos hisoblanadiki, usiz bola shaxsining murakkabroq xususiyatlarini, ma'naviy kamolotini ta'minlash, mamlakatning ijtimoiy hayot hodisalari haqidagi tasavvurlarini va ularga ijobiy munosabatni shakllantirib bo'lmaydi.

Maktabgacha bolalikning dastlabki bosqichlarida tarkib toptirilgan insonparvarlik asoslari uning ijtimoiy yo'nalganligi bolalarda asta-sekin shaxsning jamoatchilik belgilari: xulq-atvor odatlari, munosabatlari va tasavvurlarini shakllantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Avvalo bolalar muassasasida jamoaning katta yoshli a'zolari o'rtasida to'g'ri o'zaro munosabat uslubini vujudga keltirish kerak. O'zaro hurmat va gamxo'rlik, ishga muhabbat, mamlakatning siyosiy va mehnat hayotida ishtirok etish – bularning barchasi zarur uslubni ta'minlashi lozim. Pedagogik jamoa va ota-onalar jamoalarining to'g'ri munosabatlari uslubi ham muhim ahamiyatga ega. Bu uslub esa bolalar bog'chasining ota-onalar bilan muntazam ish olib borishi, oila tarbiyasi tajribalarini o'rganish natijasida tarkib topadi.

Kattalar bilan bolalar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning yuksak darajasi – muvoffaqiyatli axloqiy tarbiyaning majburiy shartidir.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy tarbiyalashning mazmuni va metodlari bu yoshdagi bolalarning xususiyatlariga mos kelishi va u eng yaqin vaqtdagi axloqiy rivojlanish zonasini ko'zda tutishi kerak. Masalan, agar 4 yoshli bolalar o'z tengdoshlariga asosan tarbiyachining maslahati, ko'rsatmasi ta'sirida baholi-qudrat

yordam ko'rsatsalar, 5 yoshga to'layotganda bunday yordamni o'z xoxishlariga ko'ra ko'rsatishlari lozim.

Oilaga xos bo'lgan muhabbat, o'zaro e'tibor, g'amxo'rlik muhiti bola his-tuyg'usini shakllantirishga ta'sir ko'rsatadi. Oilada qaror toptiriladigan ijtimoiy his-tuygular bolaning kichik yoshdan boshlab to'g'ri axloqiy rivojlanishining muhim asosi hisoblanadi.

«Salomatlik va xayrixoxlikni tarbiyalashning chinakkam maktabi – bu oiladir; Otaga, onaga, buvaga, buviga, aka-ukalariga, opa-singillariga munosabat insoniylikning sinovi hisoblanadi», -degan allomalarimiz.

Maktabgacha ta'lim muassasa tarbiyachisining muhim vazifasi – otalarga bola shaxsini shakllantirishda ularning alohida rol o'ynashlarini tushuntirishi, zarur pedagogik bilim va ko'nikmalarini egallashlarida ularga yaqindan yordam berishdan iborat. Bolalarning ma'naviy kamolotini ta'minlashda mahallaning o'rni ham kattadir. Mahalla, avvalo, sog'lom ijtimoiy muhitdir. Bu yerda kuchli ta'sirga ega bo'lgan jamoatchilik fikri mahalla ahlining xulq-atvori o'zaro munosabatlarini adolat va ma'naviy mezonlar asosida tartibga solib turadi. Shu ma'noda mahalla – Prezidentimiz I.Karimov ta'kidlaganlaridek, - haqiqiy demokratik darsxonadir.

Mahalla ijtimoiy kelib chiqishi, millati, mijozi turli xil bo'lgan va oilalarni tashkil qilgan odamlardan iborat. Mana shu oilalarning boshlarini biriktirish, ularni ma'naviy va moddiy-jismoniy jihatdan mustahkamlash, yoshlarni tarbiyalash kabi muhim vazifalar ham mahallada amalga oshadi. Oilalarni bir jamoaga, ijtimoiy guruhga, muassasaga, aynan mahalla birlashtiradi. Ularda ahillik, hamjihatlik, hamkorlik, hamdardlik, his-tuyg'ularini shakllantiradi, kamol toptiradi. Har bir fuqaroning hayotida «Shaxs-oila-mahalla» uchligi katta ahamiyat kasb etadi. Bu sharqona turmush tarzimizning o'ziga xos tizimidir va eng muhimi, insonning jamiyat hayotiga uzviy singib, ijtimoiy munosabatlar ishtirokchisiga aylanishida muhim vositadir. Insonning oilada shakllangan iymon-e'tiqodi, odobi, oriyati, vijdoni, tafakkuri mahalla muhitida yanada yuksalib xalq manfaatlari, uzaro inoqlik va hamkorlik his-tuyg'ulari bilan uyg'unlashib, jamiyatda sog'lom munosabatlarning shakllanishiga olib keladi.

Bolalarni xalq og'zaki ijodi bilan tanishtirish ham bolaning ma'naviy komolotini ta'minlaydi. Vatan tuyg'usini bolalarcha ona allasi, bobolar o'giti, oila tarbiyasi bilan singdirishdan iborat. Bolalarning ma'naviy kamolotini ta'minlashda va ularda ma'naviy komolotni rivojlantirishda asosan to'rtta negizga asoslanish lozim:

- **Umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik;**
- **Xalqning ma'naviy merosini mustahkamlash va rivojlantirish;**
- **Insonning o'z imkoniyatlarini erkin namoyon qilish;**
- **Vatanparvarlik his-tuyg'ularini uyg'otish;**

Bolalarni maktabga tayyorlash, birinchidan bolalar bogchasida tarbiyaviy ishni maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni umumiy, har tomonlama rivojlantirishning yuqori darajasini ta'minlaydigan, ikkinchidan bolalarni maktabning boshlang'ich sinflarida o'zlashtirishlari lozim bo'lgan o'quv fanlarini egallashga maxsus tayyorlashni ta'minlaydigan qilib tashkil etilishni nazarda tutadi.

Maktabga umumiy tayyorgarlik maktabgacha ta'lim muassasasining maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarni har tomonlama tarbiyalashga oid davomli, maqsadga muvofiq ta'lim-tarbiyaviy ishning muhim yakuni sifatida namoyon bo'ladi. Maktabga umumiy tayyorgarlik bolaning maktabga borish vaqtiga kelib aqliy, ma'naviy, estetik va jismoniy rivojlanishda erishgan shunday darajasidirki, u bolaning maktab ta'limining yangi sharoitlariga va o'quv materialining ongli egallashga faol kirib borishlari uchun zarur asosni yaratadi. Umumiy tayyorgarlik bola maktab ta'limiga o'tish davriga kelib erishadigan psixik rivojlanishning muayyan darajasi bilan ifodalanadi.

Bolani maktabga maxsus ravishda tayyorligi maktabda o'qishga umumiy psixologik tayyorligiga qo'shimchadir u bolada matematika va ona tili kabi o'quv fanlarini o'rganish uchun zarur bo'lgan maxsus bilim, ko'nikma va malakalarning mavjudligiga ko'ra aniqlanadi. Maktabga qatnaydigan bola yangi turmush tarziga kishilar bilan o'zaro munosabatning yangi sistemasiga, faol aqliy faoliyatga tayyorlangan bo'lishi darkor. U yangi jiddiy majburiyatlarni uddalashi uchun jismoniy rivojlanishda muayyan darajaga erishgan bo'lishi kerak. Bolaning maktabda (o'qishga axloqiy-irodaviy tayyorgarlik) umumiy tayyorligi mazmunida bir necha o'zaro bog'langan jihatlar mavjud bo'lib,

ulardan muhimlari ma'naviy, irodaviy, aqliy, jismoniy tayyorgarlikdir. Maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy-irodaviy tayyorlashga qo'yiladigan talablar.

Axloqiy-irodaviy tayyorlik bolaning maktabgacha bolalik ohiriga kelib axloqiy hatti-harakat, iroda, axloqiy hissiyotlar va ong rivojida unga yangi ijtimoiy nuqtai-nazarni faol egallashiga hamda o'zining o'qituvchi va sinfdoshlari bilan o'zaro munosabatlarini axloqiy asosda ko'rishga imkon beradigan darajaga erishishda ifodalanadi. Axloqiy irodaviy tayyorlik katta maktabgacha tarbiya yoshidagi bola shaxsiy xulq-atvori rivojining muayyan darajasida namoyon bo'ladi. Bu munosabatda bolaning maktabgacha tarbiya yoshi davomida rivojlanadigan o'z xulq atvorini boshqarish qobiliyati yoki tarbiyachi tomonidan berilgan topshiriqni ongli bajarish, daf'atan asabiylashib ketishiga erk bermaslik, qo'yilgan maqsadga erishishda qat'iyatni namoyon qilish, kerakli ishni o'ziga tortadigan, ammo maqsaddan chalg'itadiganiga qarshi o'laroq bajarish ko'nikmasi va shu kabilar e'tiborga loyiqdir. Bo'lajak o'qituvchi xulq-atvoridagi ixtiyoriylikning rivojlanish asosini maktabgacha tarbiya yoshi oxiriga kelib tarkib topadigan sabablar, o'zaro bo'yo'nuvchilari tashkil qiladi. Maktabga axloqiy-irodaviy tayyorlikning tarkib topishida, shuningdek katta maktabgacha tarbiya yoshidagi bola shaxsiy xulq atvoridagi mustaqillik uyushganlik va intizomlilik kabi xususiyatlar ahamiyatlidir.

Mustaqillik bilan uzviy bog'langan xulq-atvor qoidalarini bajarish, yangi sharoitlarda harakatning to'g'ri odatiy usullaridan foydalanish, yordam berishga tayyorlik qobiliyatidir. Mustaqillik va xulq-atvordagi uyushganlik va intizomlilik bilan xulq-atvordagi maqsadga yo'nalganlikda, o'z faoliyatini maktabgacha ta'lim muassasasida qabul qilingan qoidalarga muvofiq ongli tashkil eta bilishda, faoliyat natijasiga erisha bilish va uni nazorat qilish, o'z xulq-atvorini boshqa bolalarniki bilan muvofiqlashtirish, o'z hatti-harakatlari uchun shaxsiy ma'suliyatni his qilishda o'z ifodasini topadi.

Maktabga axloqiy-irodaviy tayyorlikning boshqa muhim tarkibiy qismi bolaning katta yoshlilar va tengqurlari bilan o'zaro munosabatlarini qoidalarga muvofiq tashkil eta bilishdir. Tajribaning ko'rsatishicha maktabdagi o'qish sharoitlariga moslashish oldingi yillarda bolalarda «jamoatchilik» sifatlari: do'stlarga nisbatan xayrihoh, hurmat

bilan munosabatda bo'lish, tashkilotchilik ko'nikmalari, xushmuomalalik, g'amxo'rlik bildirish, o'zaro yordamga xozirlikning qanchalik muvoffaqiyatli shakllantirilganligiga bevosita bog'liqligini ko'rsatadi. Bola xulq-atvorida jamoachilik munosabatlarining mavjudligi uni maktabga axloqiy tayyorgarligining ko'rsatkichi bo'la oladi va yangi jamoada tengqurlari bilan muomalada ko'tarinki ijobiy ruhni yuzaga keltiradi.

Maktabga axloqiy-irodaviy tayyorlik, shuningdek, axloqiy hissiyot va bola ongi rivojining muayyan darajasi bilan ham ifodalanadi. Bu o'rinda eng ibratlisi bolalarning axloqiy xulq atvorining ijtimoiy ahamiyatini tushunishi ularda o'z hatti harakatlarini mustaqil baholash qobiliyatini rivojlantirish, ma'suliyat, haqqo'ylik, insoniylik va fuqarolik hissiyotlari elementlarini shakllantiradi. Axloqiy-irodaviy tayyorlik tarkibiga maktabgacha tarbiya yoshidagi bolaning mehnatga munosabatini ifodalovchi sifatlar majmui ham kiradi. Bu mehnat qilish ishtiyoqi, atrofdagilar mehnatiga hurmat, zarur mehnat malakalarini egallash kabilar kiradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning aqliy tayyorgarligiga qo'yiladigan talablar. Maktabga aqliy tayyorlikning muhim tarkibiy qismi maktabga o'qishga kirayotgan bolada atrof, dunyo haqida yetarlicha keng bilish boyligining mavjud bo'lishidir. Bilimlarning bu fondi o'qituvchi o'z ishini tashkil etishiga tayanadigan zarur asos hisoblanadi. Bolani maktabga aqliy tayyorligida bolalar egallagan bilimlarning sifati ahamiyatlidir. Bilimlar sifatining ko'rsatkichi birinchi navbatda ularni bolalar tomonidan ongli egallanganligi; tasavvurlarining aniq va tabaqalashtirilganligi; oddiy tushunchlar mazmuni va hajmining to'liqligi; o'zlariga tushunarli o'quv va amaliy vazifalarni hal etishda bilimlarni mustaqil qo'llay olish qobiliyatlari; muntazamlilik, ya'ni maktabgacha tarbiya yoshidagilarning narsa va hodisalar o'rtasidagi tushunarli, muhim aloqa hamda munosabatlarni aks ettira bilish qobiliyatidir.

Maktabga aqliy tayyorlikni shakllantirishda bo'lajak o'qituvchini tafakkur faoliyatining umumiy darajasi muhim ahamiyatga ega. Bolalar bog'chasining bolalarni aqliy tarbiyalashga oid olib borayotgan muntazam, maqsadga muvofiq ish sharoitlarida bolalarda (faoliyat) tafakkur faoliyatida narsalarning ko'p tomonlama tahlil qilish qobiliyati, ijtimoiy tarkib topgan sensor etalonlardan fan hamda hodisalar xususiyat va sifatlarini tadqiq qilishda foydalana bilish narsa va hodisalaridagi asosiy aloqa,

bog'liqlik, belgilarini aniqlash asosida oddiy umumlashtirishlar qilish qobiliyati, o'xshashlik va farqlanuvchi belgilarni izchil ajratish asosida narsalarni qiyoslashni amalga oshirish ko'nikmasi tarkib toptiriladi. Bo'lajak o'qituvchi bolalardada aqliy faoliyatning elementar mustaqilligi: o'z amaliy faoliyatni mustaqil rejalashtirish va uni reja asosida amalga oshirish ko'nikmasi, oddiy bilish vazifasini qo'yish va uni hal etish ko'nikmasi va shu kabilar rivojlantiriladi. Maktabda aqliy tayyorlik, shuningdek bolalar tomonidan o'quv faoliyati elementlarini egallab olinishini ham o'z ichiga oladi. Bolalar muntazam ta'lim sharoitlarida maktabgacha bolalik oxiriga kelib, o'quv faoliyatining asosiy tarkibiy qismlarini: tushunarli o'quv vazifasini qabul qilish, tarbiyachining ko'rsatmalarini tushunish va aniq bajarishni kattalar tomonidan ko'rsatilgan usullaridan foydalanib bajarib bir natijaga erishish, o'z faoliyati, xulk-atvori, topshiriqlarni bajarish sifati o'stidan nazorat qilish ko'nikmasini, o'zining va boshqa bolalarning ishlariga tanqidiy baho berish qobiliyatini, egallab olishlari kerak. Tovushni aniq talaffuz qilish, lug'atning boyligi, o'z fikrini mantiqiy grammatik to'g'ri bayon qila bilish, madaniy nutq muomalasi-bularning barchasi maktabda muvaffaqiyatli o'qishning zaruriy sharti hisoblanadi. Aqliy tayyorgarlik tarkibiga shuningdek, savodning boshlang'ich asoslari oddiy matematik tasavvurlar, ona tili yetarlicha keng bilim, ko'nikma va malakalar doirasi ham kiradi. Shunday qilib, maktabdagi o'qishga aqliy tayyorlik bolalarni aqliy va nutqiy rivojlantirishning o'zaro bog'langan tarkibiy qismlardan tarkib topadi. Bilish faoliyati, bilish qiziqishlari, bola tafakkuri usullari, atrof dunyo haqidagi anglangan sistemalashtirilgan tasavvurlar hamda elementlar tasavvurlar, nutq va elementar o'quv faoliyati umumiy darajasining birligi bolalarda maktabdagi o'quv materialini egallashga aqliy tayyorlikni vujudga keltiradi.

Jismoniy tayyorlik bola maktabga yetuklikni shakllantirishning zarur tarkibiy qismi hisoblanadi. Maktabga yetuklikni aniqlashda bola sog'ligining holati va organizmning biologik yetukligini baholash (antropometrik ko'rsatkichlar suyak, mushak, nafas olish va yurak-tomir sistemasining) rivojlanganligini nazarda tutuvchi ko'p omilli taxlildan, maktabga funktsional tayyorlikni «Maktabga yetuklik»ni asosiy ko'rsatkichi eng avvalo bir qator fiziologik funktsiyalarining rivojlanish darajasini baholashdan foydalaniladi. Bularga: partada anchagina uzoq muddat o'tirish uchun zarur bo'ladigan tormizlanish

qobiliyatining rivojlanganligi; harakatlarni yaxshi boshqarish, jumladan yozish va rasm solishga aloqador grafik vazifalarni bajarishda zarur bo'ladigan barmoqlarning mayda hrakatlari; ijobiy va tormozlanishiga xos shartli aloqalarni nisbatan tez xosil qilish hamda mustahkamlash, shuningdek ikkinchi signal sistemaning yetarlicha rivojlanganligi ta'liklidir.

Bolalarni «Maktabga yetukligi»ni aniqlash maqsadlarida gigienistlar Kern-Irasekning (CHexiya) testlari, sovet tadkikotchilari (M.M.Antropova, M.M.Koltsova, T.S.Sorokina va boshqalar) tomonidan ishlab chiqilgan metodikadan foydalanadilar. Bolalarni tekshirish ularni maktabda olti yoshdan o'qishlari mumkinligini aniqlash imkonini beradi. Bolalarni maktabga jismoniy tayyorliklarini tekshirish natijasi ko'pchilik bolalarda uning asosiy ko'rsatkichlari norma atrofida ekanligini va hatto undan ilgarilashini ko'rsatdi. Kun tartibi, chiniqtiruvchi muolajalar, muntazam jismoniy tarbiya mashg'ulotlari, xilma-xil harakatli o'yinlar va jismoniy mashqlar faol harakat rejimi bolalarni maktabda o'qishiga jismoniy tayyorligini ta'minlashning zaruriy shartlari hisoblanadi. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar asosan maktabgacha ta'lim muassasasida va oilada maktabga tayyorlanadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalarni rivojlanishi va maktabga tayyorlash 3 bosqichda amalga oshadi:

1. Bolalar nutqini rivojlantirish
2. Jismonan rivojlantirish
3. Ma'nan rivojlantirish

Bolalarni maktabga tayyorlashdan maqsad bola shaxsini bolalarni maktabgacha yoshdagi bolalar ta'lim-tarbiyasiga qo'yiladigan davlat talablariga muvofiq sog'lom va yetuk maktabga o'qishga tayyorlangan tarzda shakllantirishdan iborat.

Bu esa maktabgacha ta'lim tarbiyachilari oldiga juda katta mas'uliyatni yuklaydi. Ushbu vazifalarni muvaffaqiyatli hal qilishda bo'lajak tarbiyachilarni kasbga muhabbat ruhida tarbiyalash talab qilinadi. Zero, o'z kasbiga muhabbat bir umrlik samarali mehnat faoliyatining garovidir.

1.2 O'rta Osiyo mutaffakkirlarning ilmiy ta'limotida ma'naviy-axloqiy tarbiya masalalari

Respublikamizda qabul qilingan “Talim to'g'risida”gi qonun, “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi” yuksak ma'naviy axloqiy talablarga javob beruvchi yuqori malakali kadrlarni tayyorlashning milliy tizimini yaratishdek ulkan vazifani jamiyatimiz oldiga dolzarb qilib qo'ydi Respublika Prezidenti tomonidan ilgari surilgan “Milliy istiqloq: assosiy tushuncha va tamoyillar” konsepsiyasida “Kelajagi buyuk davlatni sog'lom mafkurali, ma'naviy barkamol avlod barpo eta olishini nazarda tutib, komil inson tarbiyalash borasidagi ishlarni istiqbolda ham davlat siyosati darajasida kuchaytirib borish va umum xalq harakatiga aylantirish” muhimligi ko'rsatilgan. Shu o'rinda etirof etish joyizki, shaxs ma'naviyatini rivojlantirish barkamol insonni voyada yetkazishda ularni ma'naviy-axloqiy shakllanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki ma'naviy-axloqiy tarbiyalangan shaxs xalqimizning madaniyatini yuksaltirishda, milliy ongini uyg'otishda, mamlakat ravnaqiga o'z hissasini qo'shib, millat va ona vatan oldidagi burch, masuliyatni teranroq anglashga harakat qiladi. Yani, ma'naviy axloqiy yetuklik shaxsdagi bunyodkorlik g'oyalarini yuqori darajada bo'lishini ta'minlaydigan va komillikka yetaklaydigan aniq maqsaddir. Shuni alohida takidlash kerakki, yoshlarni ma'naviy – axloqiy shakllantirish har bir davrda jamiyatning asosiy vazifasi bo'lib kelgan va shunday bo'lib qoladi. Chunki axloqiy pok, shaxsi go'zal bo'lgan xalqning ma'naviyati ham yuksak hisoblanadi. O'zbek xalqi azaldan o'zining ma'naviyati madaniyati bilan jahonga mashhurdir.

Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali Ibn Sino, Yusuf Xos Hojib, Alisher Navoiy va boshqa O'rta osiyo mutafakkirlari xalqimizning madaniyatini rivojlantirishga, ma'naviyatini boyitishga ulkan hissa qo'shganlar. Ular yaratgan asarlarda insonning oriflik, fozillik, komillik darajasi va uni tarbiyalashning maqsad va vazifalari aniq ifodalab berilgan shuning uchun ham buyuk ajdodlarimizning bebaho asarlari ma'naviyatimizning asoslari va o'quvchilari, ma'naviy – axloqiy tarbiyalashning negizi hisoblanadi.

Ushbu allomalarimizning fikricha inson qo'yidagi fazilatlarga ega bo'lsagina: fozillik, komillik pog'onasiga qadam qo'yadi: Barinchidan, bilimdan ortirilgan xislat,

ikkinchidan, ichki va tashqi ko'rinishdan topilgan haqiqat, uchinchidan, aql tufayli hosil qilingan xulq – atvor, to'rtinchidan, molu mulkdan ham ziyoda bo'lgan salomatlik.

Bunday fazilatlar faqatgina ma'naviy – axloqiy shakllangan kishidagina bo'lishi mumkin. Zero, ma'naviy axloqiy tarbiya zamirida aql – farosat, ilm-u odob, xushfellik, poklik, halollik, vijdoniylik, mehnatga muhabbat, Vatanga sadoqat kabi insoniy fazilatlar yotadi.

Fozillik asosan Forobiyning pedagogik ta'limotida nazariy – amaliy jihatdan to'liq ifodasini topgan. Ayniqsa yuqorida ta'sis etilgan xususiyatlarni ulug' alloma Abu Nasr Forobiy o'zining “Ilmlarning kelib chiqishi haqida”, “Aql ma'nolari haqida risola”, “Ilmlarning tasnifi haqida”, “Kitobi axloq”, “Fozil odamlar shahri”, “Musiqqa haqida katta kitob” kabi bir qancha asarlarida alohida qayd qilib o'tadi.

Shunga ko'ra Forobiy inson kamoloti, baxti, ta'lim – tarbiysi, ma'naviy – axloqiy qiyofasi e'tiqodi, Vatanga sadoqati, ota – onaga mehri kabi xislatlarni pedagogik ta'sirini o'git, nasihat kabi usullarida, ma'lumki ma'naviy – axloqiy tarbiyaning muhim xususiyatlaridan biri kasb hunarga o'rgatishdir. Shunga asosan Forobiy kasb – hunarni, hunar insonni baxtga eltuvchi, fozillika yetaklovchi deb biladi. Insondagi barcha ezgu fazilatlar va xususiyatlar yani axloq – odob, kasb – hunar, odat iroda bilan yani tarbiya va ta'lim yo'li bilan hosil qilinadi.

Ta'lim so'z va o'rgatish bilangina bo'ladi. Tarbiya esa amaliy ish va tajriba bilan o'rganishdir. Yosh avlod ongiga o'zbek xalqining boy ma'naviy va aqliy boyliklari, umum insoniy qadriyatlar, milliy istiqlol g'oyalari negizida shaxsda ijobiy, ma'naviy – axloqiy qarashlarini shakllantirish Vatanimizning buyuk kelajagiga bo'lgan ishonchini mustahkamlash mustaqillik g'oyalarini qaror toptirishda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi. O'tmish durdonalari mutafakkirlarning ilg'or ta'limoti, ma'naviy – axloqiy tarbiya manbai bo'lishi bilan bir qatorda bola shaxsining shakllanishida muhim o'rin tutadi. Beruniyning inson haqidagi g'oyalarini o'rganish baxt saodat yo'lida olib borilgan ishlarini o'quvchilarga tushuntirish, uning hikmatlarini o'rgatish, mustaqillikning shakllantirishning asosiy omilidir. Beruniy ilm dargohiga kirgan kishining qalbi pok bo'lishini, yomon illatdan soqit bo'lishini ta'kidlaydi. Abu Rayhon Beruniy “Javohirot” kitobida odamgarchilik masalasida quyidagicha ta'riflaydi:

“Odamgarchilik yani muruvvat kishining o‘z urug‘ aymog‘i va boshqalarga yaxshiligi bilan belgilanadi. Muruvvatli mard kishi o‘zidan va o‘ziniki ekanligiga hech kim tortishib o‘tirmaydiagn narsadan boshqasiga egalik qilmaydi.”Bizning fikrimizcha bo‘lajak mutaxassislar sharq allomalarining ta‘lim – tarbiya haqidagi qarashlarini chuqur o‘rgansalar, ularning g‘oyalarini dastur amal qilsalar o‘ylagan maqsadlariga erishadilar.

Tarbiyalanuvchilarni ma‘naviyatini shakllantirish, ularni Milliy va umum insoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash hamda axloqiy madaniyatini takomillashtirish bugungi kunning dolzarb mavzusidir lekin, bugungi kunda O‘zbekiston mustaqilligi tufayli milliy tarbiya jarayonida MTMlarda bolalarni ma‘naviy – axloqiy tarbiyalash muammolarini yechish uchun barcha imkoniyatlar mavjud.

***Mulki borliq ichra bir mahal,
Mo‘jazgina olam yaralgan,
Bermoq uchun dunyoga sayqal,
Olam aro odam yaralgan.***

Odamning inson sifatida shakllana borishi jarayonida uning kamoloti darajasi odob, xulq, axloq, madaniyat, ma'naviyat elementlarining unda qanchalik mujassamlashganligi bilan belgilanadi. Shu o‘rinda bu kategoriyalarning mohiyati us tida to‘xtalib o‘tish joizdir.

Odob - har bir insonning o‘zga bir inson bilan yoki jamoa bilan bo‘lgan muloqotida hamda yurish - turishida o‘zini tuta bilishidir.

Xulq - odobning inson qalbidagi ichki tuyi ko‘nikmaga aylangan ko‘rinishi.

Axloq - jamiyatda qabul qilingan, jamoatchilik fikri bilan maqullangan xulq —odob normalari majmui.

Madaniyat — "jamiyatning va unda yashovchi fuqarolarning faoliyati jarayonida to‘plangan barcha ijobiy yutuqlar majmuasi".

Ma'naviyat - inson ongidagi moddiy va ma'naviy ko‘nikmalarini aks ettiruvchi barcha ijobiy, ruhiy, intellektual fazilatlar majmuasi.

Insonning mushohada qilishi aqlni peshlaydi. Aql ongni sayqallaydi. Ong esa moddiy va ma'naviy manbaga aylanadi. Shu tarzda inson sekin-asta takomillashib, komillikka erishib boradi.

Prizidentimiz I.A.Karimovning “ Yuksak ma’naviyat-yengilmas kuch” asarida ma’naviyatga quyidagicha ta’rif beriladi: “Ma’naviyat – insonni ruhan poklanishga ,qalban ulg’ayishga chorlaydigan,odamning ichki dunyisi,irodasini baquvvat,iymon – etiqodini butun qiladigan,vijdonini uyg’otadigan beqiyos kuch,unung barcha qarashlari mezonidir. ” Bu fikrlarning uzviy davomi sifatida “ Hozirgi kunda jahonda iqtisodiy kurash bilan birga ,mafkuraviy qarama-qarshilik ham kuchayib bormoqda.Mafkuraviy kurash – bu,avvalo,siyosiy kursh degani.Har bir mamlakatning siyosiy,iqtisodiy,ma’naviy nuqtai nazardan manfaati bo’lishi tabiiy hol.Bularning orasida ma’naviyat sohasidagi manfaat va kurash eng muhim jabha hisoblanadi .Ma’naviyat aslida nima ekanini hammamiz chuq ur anglab olsak ,uni bolalarimizga o’rgatsak,biz kimmiz ,qanday buyuk zotlarning avlodimiz, qanday bebaho ma’naviy merosning vorislarimiz,degan savollarni oldimizga qo’yib,ularga javob berib yashaydigan bo’lsak, hech narsadan qo’rqmas bo’ladi .Chunki bunday ishonch va e’tiqod bilan yashaydigan xalqni hech kim yenda olmaydi.

Xalqimizning ezgu hayot talablariga javob beradigan,uning tub manfaatlari, orzu – intilishlarini har tomonlama aks ettiradigan Milliy g’oya,millati,tili va dinidan qat’i nazar, har bir yurtdoshimizning o’z g’oyasiga aylansa, ularning qalbi va yuragidan chuqur joy olsa, - men ishonaman – ana shunda biz ko’zlagan ezgu maqsadlarimizga erishamiz³

Yuqoridagi fikrlardan ko’rinib turibdiki, inson ma'naviyatli bo'lishi uchun juda ko'p ilm olishi va insoniylik fazilatlarini, sifatlarini o'zida ko'nikmaga aylantirishi lozim. Buning uchun u o'z ustida tinmay izlanishi va hayotni kuzatib, undan saboq chiqarib borishi lozim.Hayotni kuzatar ekanmiz, har bir insonning jismoniy, intellektual va ma'naviy jihatdan yagona bo'lishini, unga har tomonlama aynan bo'lgan ikkinchi bir insonning yo'qligini va tarixda ham bo'lmaganligini ko'ramiz, tabiatning hassosligiga, betakrorligiga tasannolar o'qiymiz. Insonlar bir-birlariga aynan bo'lmasalarda, ular bir-birlarini tushunib, o'zaro hamkorlikda hamjihatlik bilan bunyodkorlik, yaratuvchilik bilan shug'ullanmoqdalar, ezgulik urug'ini sochmoqdalar, va ularning hosilidan

³ I.A.Karimov.” Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo’lida xizmat qilish-eng oily saodatdir.T. “O’zbekiston”- 2015 y 297-298bet

bahramand bo'lib yashamoqdalar. Bunday insonlar ham aqliy, ham axloqiy bilimlarni puxta egallagan, har narsaga qodir, yuzidan nur balqiydigan, tilidan bol tomadigan, xushxulq, xushfe'l insonlardir. Ular jamiyatning', xalqning sevimli farzandlaridir. Shu bois ularga havas qilsa, taqlid qilsa, ulardan namuna olsa arziydi.

Abdulla Avloniy o'zining **"Turkiy guliston yoxud axloq"** asarida ana shunday insonlar haqida bunday deydi: **"Yaxshi fazilatlarni o'ziga kasb qilib olgan insonlar yaxshi insonlar deyilur"**. Avloniy yaxshi insonlar deganda odamlarga yaxshilik qila oladigan, kamtar, saxiy, mehnatkash, mehr -shafqatli, bilimdon, o'zgalar uchun qayg'uradigan, mard insonlarni ko'zda tutsa,

"Yomon insonlar deb, yomonlik fazilatlari yaxshi fazilatlaridan ustun turadigan insonlarga aytiladi", deydi. Muallif yomon insonlar deganda xasis, baxil, birovlarining yutug'ini ko'ra olmaydigan hasadgo'y, faqat o'zim deydigan xudbin kishilarni nazarda tutadi. Avloniy kishilarni o'zida yaxshi fazilatlarni to'plashga, nazariga tushishga, yaxshilikka intiluvchan, o'zini tarbiyalab boruvchi insonlar bo'lishga undaydi. Moziyga bir nazar tashlaylik. Erkaklarimizdan ularga xos mardlik, jasurlik, g'urur kabi xislatlar meros bo'lib kela - yotgan bo'lsa, momolarimizdan or -nomus, iffatlilik, nazokatilik, sharm hayo, shirinzabonlik kabi xislatlar asrlardan - asrlarga meros bo'lib o'tib kelmoqda. Demakki, bu xususiyatlar elimiz, yurtimiz, millatimizning qondosh va jondosh ajralmas bir ma'naviy qiyofasidir. Endilikda zamondosh yigit - qizlarimiz yurish-turishlari, hatti-harakatlari, kiyinishlari bilan o'zlarini qanchalik o'ta taraqqiylashgan shahar fuqarolari kabi ko'rsatmasinlar, baribir ular qalban shu ma'naviy merosning egasidirlar.

Abdulla Qodiriyning "O'tgan kunlar" va "Meqrobdan chayon" asarlaridagi Otabek va Anvarjonlar bugungi qizlarimiz baxti keng ideali bo'lsa, Kumush va Ra'nolardagi sharq ayollariga xos iffat va latofat, bokiralik, hayolilik, vafodorlik, sevgan kiyovini e'zozlash kabi xislatlar egasi bo'lgan qizlarimiz, yigitlarimizning orzusi va niyatidir. "Meqrobdan chayon" romani -dagi Anvar va Ra'nolarning she'riy yozishmalariga e'tibor beralik.

Anvar:

Agar Farhodning Shirini, bo'lsa Majnunlarning Laylosi-

Nasib bo'lmish menga gulshan aro gullarning Ra'nosi.

Mazmuni: Farhodga Shirin nasib qilgan bo'lsa, Majnunga Laylo nasib qilgan bo'lsa, barcha go'zal qizlarni bir gulshanga yig'sak, shu qizlarning sarasi, ya'ni ra'nosi menga nasib qiladi, - deb o'z qalb tug'yonlarini, baxtidan nihoyatda mamnunligini ziyolilarga xos o'ta nozik e'zozlash orqali yetkazadi.

Tabobat ilmidan ma'lumki, kishining safrosi kuysagina u telba bo'lishi mumkin .Bu asarda sharhona muqabbatning nafis, e'zozli, haqiqiy me'yoriga yetkazilgan ideal namunasi bayon etiladi. Yozuvchi zamondosh yigit qizlarimizni ana shunday beg'ubor, samimiy, e'zozli sevishga undaydi.

Adib Abdulla Qodiriyning asarlarida komil insonlargagina xos bo'lgan bunday nozik his - tuyg'ular, fazilatlar aks ettirilgan o'rinlar bisyordir. Ulardan yosh yigit - qizlarimizni tarbiyalashda o'rinli foydalanish maqsadga muvofiqdir.

Merosiy manbalarimizning yana biri Abu Rayhon Beruniyning "Hindiston" asaridir. Alloma bu asarida qizlarga shunday murojaat qiladi: qizim, sen o'rgangan uyingdan ketib, notanish bir xonadonga kelin bo'lib tushmoqdasan. Ering osmon bo'lsa, sen yer bo'l, Osmon o'zining shifoli yomqiri bilan yerni ko'kartirganidek ering ham o'z mehri bilan seni asrab-avaylaydi. Eringning ko'ziga pala - partish ko'rinma, o'zingga oro ber, suv va surma hamisha xamroqing bo'lsin. Ering kuchi yetmagan narsalarni olib ber deb xarxasha qilaverishni man qilaman...

Abu Rayhon Beruniy bu fikrlarini xuddi bugun qizlarimiz va ayollarimizning quloqlariga shivirlayotgandek, nazarimizda. Beruniyning ijodiga razm solsak, ul zoti sharifning nihoyatda ko'p mutolaa qilganini, izlanganini, o'ziga nisbatan nihoyatda talabchan bo'lganligining guvoqi bo'lamiz. Beruniy faqat hayitlardagina dam olganlar. Ular hayitning birinchi kuni xastalarni, ko'ngil yaqinlarini, yoshi ulug'larni ziyorat qilganlar. Ikkinchi kuni marhumlar xonadoniga tashrif buyurib, ularni yod aylaganlar. Uchinchi kuni esa keyingi hayitga etgulik ozuqa va kiyim bosh, kerakli uy ro'zqor buyumlari, asboblarni xarid qilish uchun vaqt ajratganlar.

Beruniy 76 yoshida xastalanib yotib qoladi. Anchadan beri to'shakka mixlanib qolgan Beruniyning holidan shogirdlari kirib chiqib, dam badam xabar olib turadilar. Shunday kunlarning birida Beruniydan hol so'rash uchun qozi Valvalujiy tashrif buyuradi. Beruniy qozining meros taqsimotiga yangi sharhlar

kiritganini eshitgan, lekin qozi bilan bu haqda beamaylixotir suhbatlasha olmagan edi, o'sha sharhni qozidan aytib berishini iltimos qiladi. qozi: "Ma'qul, ammo sal kuch yig'ib olganingizdan so'ng bafurja gaplasharmiz", deydi. Beruniy: "Ey qozi, men shu meros taqsimoti haqidagi sharhingizni bilmay bu dunyodan ko'z yumib ketganimdan ko'ra bilib, xotirjam ketganim afzal emasmi" deydi. Noiloj qolgan qozi meros taqsimoti sharhini bayon qiladi. Beruniy bor vujudi bilan ko'zi yumilgan holda tinglar, ayrim joylarini ma'qullar, ayrim joylariga o'z fikrini va takliflarini bildirar edi. So'zini tugatgan Valvalujiy Beruniyning og'ir nafas olishiga qarab, bugun shu suqbat shart emasmi, ul zotni toliqtirib quydim, deb xjolat bo'ladi va ketishga ruxsat so'raydi. U hali mahalla boshidagi uyiga etib ham kelmagan ediki, Beruniyning hovlisidan yig'i ovozi eshitiladi. Valvalujiy orqasiga qaytadi. Davr ilmiga tashna, fan

fidoyisi Beruniydan shu tarzda judo bo'lgan edi. Ul tabarruk zot o'zidan bir qancha noyob asarlar qoldirdiki, mana necha asrlardan buyon uning avlodlari bu bebaho manbalardan o'zlari uchun boy ma'naviy ozuqa olib kelmoqdalar. Ularning adolatli, oqil fnklari hanuzgacha ma'naviy dunyomizni mash'al kabi yoritib kelmoqda. Allomaning quyidagi misralariga diqqat qiling:

Hech bir gap qolmadi mavhum bo'lmagan,

Juda oz sir qoldi ma'lum bo'lmagan

Bilimim haqida chuqur o'ylasam,

Bildimki hech narsa ma'lum bo'lmagan.

Ul zot ulkan kashfiyotlar, chuqur bilim egasi bo'lishlariga garamasdan o'zining hech narsa bilmasligini, bundan ham ko'p bilish mumkinligini aytib, o'ziga nisbatan norozilik bildirmoqda. Bundan ham ortiq kamtarlik va bundan ham ortiq talabchanlik bo'lmasa kerak. Beruniyning bu fikrlari tolibi ilm ahli uchun katta hayotiy saboq, vaqtning har bir daqiqasi qayta takrorlanmas ekanligini tushunish, uni behuda sarflamaslik, qadriga etishning' amaliy namunasidir. Balki bu fursatdan qanday foydalanganligi, el va jamiyat manfaati yo'lida nima ishlar qilganligi bilan o'lchanadi. Bir asr umr ko'rib, nom nishonsiz o'tganlar ham bor, oz umr ko'rib, abadiy nom qoldirganlar ham bor. Insonlar el nazarida uy joy, molu mulklari bilan yashamaydilar,

balki xalq uchun qilgan sharaflı ishlari bilan barhayot yashaydi. Tarixga nazar solsak, necha-necha arslar davomida shoqlar, boylar, darveshlar, xullas qancha - qancha insonlar bu hayotdan o'tishgan. Ammo xalqi uchun, uning ma'naviy kamoloti yo'lida riyozat chekkan Forobiy, al - Buxoriy, Beruniy, Ibn Sino, Umar Hayyom, Najmiddin Kubro, Bahovuddin Naqshband, Lutfiy, Alisher Navoiy, Binoiy, Koshifiy kabi allomalarimiz insoniyat kamolotining yo'lchi yulduzlari bo'lganliklari uchun mana necha asrlar o'tibdikı, biz bilan yonma yon yashayotgandek ishimizga, o'ylarimizga, orzula - rimizga hamkor, hamnafas, ruhi - poklari xotiramizda abadiydir.

Yaxshi fazilatlar qalbida makon qurgan va ularni hayoti davomida yanada sayqallab, takomillashtirib borgan inson kamalotga erishib boraveradi. Aqliy, axloqiy, huquqiy va kasbiy bilimlari sarchashmasini to'latib, kamolotga intila borgani inson jamiyatda quyosh kabi nursochib turadi. quyosh o'z nuri bilan ham isitib, ham shifo berganidek, komil inson ham yur - tıga, Vatanıga faqat yaxshilik keltiradi, unga ma'naviy ozuqa va ezigulik beradi.

1.3 Maktabgacha yoshdagi bolalarnı ma'naviy -axloqiy tarbiyalashda ilg'or xorıjiy tajribalardan foydalanish

O'zbekiston Oliy ta'lim vazirlıgi va oliy ta'lim muassasalari rahbariyatlari o'z navbatlarida dunyoning eng rivojlangan mamlakatlarida, jumladan AQSH, Buyuk Britaniya, Germaniya va boshqa davlatlarda qo'llanilayotgan zamonaviy o'qıtish metodlari va texnologiyalaridan andoza olib, Oliy ta'lim islohatlarini izchillik bilan bosqichma-bosqich amalga oshirib kelmoqdalar. Davlat ta'lim standartlarining va o'quv rejalarining yangi avlodi yaratilmoqda. Jahonning yuksak darajada taraqqiy etgan davlatlarida ta'lim-tarbiya ishlarining yo'lga qo'yilishi, maktablarda amalga oshirilganini o'rganish orqali biz mustaqil res'ublikamiz Milliy ta'lim tizimlarini yangıtdan tashkil qilishda, ta'lim tarbiyada, maktab ishini tashkil etishda eskirib, o'z dolzarbligini yo'qotib borayotgan faoliyat shakllari va usullaridan tezroq xalos bo'lish, uni munosib tarzda yangilashda qo'shimcha boy manbalarga ham ega bo'lamiz. Zotan, hozirgi zamon ta'limida davlat va jamiyat talabi va manfaatlari aks etib turishi kerak. Ilmiy-texnika taraqqiyoti, yangi texnologik revolyutsiya sharoitida

muvaqqiyatli faoliyat ko'rsata oladigan jamiyat andozlarini yetishtirib berish, yosh avlodni kasb-hunarga yo'naltirish hamda o'rta ta'limning ko'p variantli uchinchi bosqichini joriy etish, tahlil-tarbiya berishda eng ilg'or pedagogik vositalarni qo'llash, ta'limda tashabbuskorlik va ijodkorlikka keng yo'l ochish, uning eng maqbul tizimlarini yaratish kabi chet el tajribalarini o'rganish maqsadga muvofiqdir. Bugungi kunda keng ko'lamdagi islohotlarni o'z boshidan kechirayotgan bizning ta'limimiz uchun bu katta ahamiyatga ega. Xalq ta'limi tizimlarida chet el ta'limini o'rganish bilan shug'ullanuvchi muassasalar ham tashkil to'pmonida. Shu tufayli ham chet mamlakatlarda maktab ehtiyojini iqtisodiy ta'minlashga ajratilayotgan mablag' miqdori yildan-yilga oshib bormoqda. Yaponlarda, masalan, **«maktab muvaqqiyat va farovonlik timsoli»gina bo'lib qolmay, «u insonlarni yaxshilaydi»**, degan fikr ishonch va e'tiqodga aylangan. Ta'lim to'g'risidagi g'amxo'rlik taniqli siyosatchilarning ham hamisha diqqat e'tiborida bo'lgan. Shuning uchun ham AQSHning sobiq Prezidenti R. Reyganni, Buyuk Britaniya Bosh vaziri M. Techcherni, Fransiya prezidenti F. Mitteranlarni maktab islohotining tashabbuskorlari deb, bejiz aytishmaydi. F. Mitteran maktabni **«Jamiyatni harakatlantiruvchi kuch»** deb hisoblagan. Hozirgi paytlarda rivojlangan mamlakatlar o'quv dasturiga integratsiyalashtirilgan kurslarni kiritish to'la amalga oshirishdi. Fransiya maktablarida ularga 6-10 foiz, Buyuk Britaniya maktablarida 6-9-foiz o'quv soatlari ajratildi. Rivojlangan davlatlarda iqtidorli bolalarga e'tibor tobora ortib bormoqda. Qobiliyatli bolalar bilan ishlash dasturlari AQSHda keng quloch yoygan. Ayrim shaharlarda oliy toifali bolalar bog'chalari ochilgan bo'lib, ularda 4-5 yoshli o'quvchilar maktab dasturida o'qitiladilar. AQSHda «Merit» dasturi asosida har yil yuqori sinflar va kollejlardan eng qobiliyatli bolalardan 600 mingtasi tanlab olinadi. Ular o'rtasida test sinovlari o'tkazilib eng qobiliyatli 35 ming o'quvchi tanlab olinadi va o'qitiladi. Ularga turli imtiyozlar, stipendiyalar, yaxshi shart - sharoitga ega bo'lgan turarjoy, eng oliy darajadagi universitetlarga qabul va boshqalar amalga oshiriladi. Lekin iqtidorli bolalarga qarama - qarshi qutbda turgan aqli zaif o'quvchilarning taqdiri ham chet ellik hamkasblarni tobora tashvishlantirmoqda, bunday holni kelib chiqish sabablarini o'rganish, oldini olish bo'yicha ko'pgina profilaktik ishlar olib borilmoqda va ular

uchun maxsus maktablar ochilmoqda. Lekin statistik ma'lumotlar bunday bolalar soni tobora oshib borayotganligini ko'rsatayotir. Bolalar 3 yoshdan 5 yoshgacha tarbiyalanadigan maktabgacha tarbiya muassasalari; Qobiliyatli bolalar bilan ishlash dasturlari AQSHda keng quloch yoygan. Ayrim shaharlarda oliy toifali bolalar maktabgacha ta'lim muassasalari ochilgan bo'lib, ularda 4-5 yoshli o'quvchilar maktab dasturida o'qitiladilar.

Amerikada 3 yoshgacha bolalar tarbiyasi bilan onalar shug'ullanadilar, lekin ularga hech qanday imtiyozlar berilmagan. Uch yoshdan 5 yoshgacha xususiy yoki davlat bog'chalaridan foydalanish mumkin, lekin bolalar bog'chalari kichik va bu tizim kam rivojlangan. Enaga yollash bir haftada 200 dollarga tushadi. Bolalarda yagona bir dastur mavjud emas. Kerak bo'luvchi hamma jihozlar va kunlik ovqatni ota-onalarning o'zi olib keladi. 5 yoshdan esa «Kinder garde» deb ataluvchi tayyorlov muassasalarida ta'lim boshlanadi. Boshlang'ich maktab 6 yoshdan to 13- 15 yoshgacha bo'lgan bolalarni qamrab oladi. Bu boshlang'ich maktablarda umumiy savodxonlik va kasbga yo'naltirish vazifalari hal etiladi. 1946 yili qabul qilingan Konstitutsiya fuqarolarning ta'lim sohasidagi huquq va burchlarini belgilab berdi. Unda barcha bolalar bepul umumiy ta'lim olishlari belgilab qo'yilgan. Yaponiyada hozirgi zamon ta'lim tizimlarinig tarkibi quyidagicha: Bolalar bog'chalari, boshlang'ich maktab, kichik o'rta maktab, yuqori o'rta maktab, oliy ta'lim tizimlariga kiruvchi o'quv yurtlaridan iborat. Maktabgacha ta'lim muassasalari talimning bu bosqichiga 3-5 yoshli bolalar qabul qilinadi. Bolalar yosh xususiyatlariga muvofiq ravishda 3, 2, 1 yillik ta'lim kurslariga jalb qilinadilar.

Fransiyada ta'lim tizimi. Fransiyada jahondagi iqtisodiy rivojlangan mamlakatlar ichida yetakchi o'rinlardan birini egallaydi. Uning ta'lim tizimlari ham qadimiy va bo'y tarixga ega.

Fransiya davlatining hozirgi davrda amal qilinayotgan «Ta'lim haqidagi qonun»i 1989 yil 10 iyulda qabul qilingan bo'lib, uning o'zgartirilishiga ta'lim strategiyasida ro'y bergan o'zgarishlar, mamlakatning ichki tashqi siyosatdan islohotlar, yuzaga kelgan iqtisodiy sharoitlar, chet el pedagogikasida ilg'or g'oyalarning mamlakat ta'lim tizimlariga kirib kelishi, o'quv predmetlarining integratsiyalari va boshqalar sabab

bo'ldi. Fransiya ta'limining asosiy maqsadi shaxsni har tomonlama kamol topishini taminlash, uni mustaqil faoliyatga tayyorlash, bozor munosabatlari sharoitida o'quvchilarni tadbirkorlikka, ishbilarmonlik va omilkorlikka o'rgatish, shunga yarasha kasb-korga ega qilishdan iboratdir. Fransiya ta'limida bolalarning go'daklik chog'idanoq maktabda o'qitish uchun tayyor holda olib kelish g'oyat muhim masala hisoblanadi. Bu bosqichda tarbiyalanuvchilar quyidagicha tabaqalashtirilgan: kichik guruh (2-4 yosh), o'rta guruh (4-5 yosh), katta guruh (5-6 yosh). Maktabga tayyorlov guruhi (5-6 yosh) bo'lib, ularga Fransiya 100% shu yoshdagi bolalar qamrab olingan. Bolalarni maktabga tayyorlash uchun alohida dastur va darsliklar mavjud. Fransiya boshlang'ich ta'lim maktablariga 6 yoshdan 11 yoshgacha bo'lgan bolalar jalb qilinadilar. Boshlang'ich maktab bepul va majburiy. Uning vazifasi o'qish, yozish, hisoblash malakasini berishdir. O'quv mashg'ulotlari ertalab soat 9 dan 12 gacha hamda soat 14 dan 16 gacha 5 soat davom etadi. Maktabda ovqatlanish pullik, lekin juda arzonlashtirilgan narxlarda. Boshlang'ich sinflarda o'qish uch bosqichda amalga oshiriladi:

1. Tayyorlov bosqichi;
2. Elementar kurs (bu bosqich ikki yil davom etadi);
3. Chuqurlashtirilgan bosqich.

Tayyorlov bosqichi-1yilga mo'ljallangan. Bunda bolalar hisoblashga, o'qish va yozishga, kuylashga, o'ylashga, tabiat manzaralarini tomosha qilishga va undan bahra olishga, jismoniy mashqlar bilan mashg'ul bo'lishga, maktabning turli sport tadbirlarida ishtirok etishga, musiqa va mehnatga o'rgatiladi. Navbatdagi bosqich-elementar kurs bo'lib, bu bosqichda o'qish 2 yil davom etadi. Bunda o'quvchilarning tayyorlov siklida predmetlar bo'yicha olingan bilimlarni yanada takomillashtiriladi. Boshlang'ich maktabning 3-bosqichi-chuqurlashtirish bosqichidir. Bunda o'quvchilarning tayyorlov va elementar bosqichdagi bilimlari yanada chuqurlashtiriladi. Fransuz maktablarining boshlang'ich bosqichida "Grajdanlik ta'limi", "Nafosat ta'limi" ham o'qitiladi. Nafosat ta'limiga musiqa, tasviriy san'at, sport kiritilgan. O'quvchilar bilan yakka tartibda ishlash, ularni rag'batlantirish, shaxsiy qobiliyat va imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish, ta'limda uzluksiz va vorislikni ta'minlab berish boshlang'ich sinf o'quvchilariga

qo'yilgan bosh talabdir. O'quv dasturining mazmunini bevosita o'qituvchining o'zi belgilaydi. Bir so'z bilan aytganda, o'qituvchi bolalar bilimiga to'la mas'ul ekan, uning uslub tanlashiga, mustaqil harakat qilishiga ham to'la erkinliklar beriladi.

Germaniyada ta'lim tizimini rivojlantirish. Germaniya ta'lim tizimlarining bayoni quyidagicha: Maktabgacha tarbiya tizimi Germaniya ta'lim tizimida ham muhim bosqich hisoblanadi. Uning 100 yildan ortiq tarixi bor. Maktabgacha ta'lim muassasalari ta'limning quyi bosqichi hisoblansada, lekin u davlat tizimi tarkibiga kirmaydi. Bog'chalarni mablag' bilan ta'minlash turli jamoat tashkilotlari, xayriya birlashmalari, korxonalar, xususiy shaxslar, diniy muassasalar zimmasidadir. Ota-onalar bolalar bog'chalariga o'z farzandlarini tarbiyalanganliklari uchun ancha miqdorda pul to'laydilar. 3 yoshdan 6 yoshgacha bolalarning 80% bog'chalarga qatnaydi. Germaniyada odatda bolalar bog'chada tushgacha tarbiyalanadilar. Kunning yarmida esa uyda, oilada bo'ladilar. Germaniyada kuni uzaytirilgan bog'chalar ham bor. Ta'kidlab o'tish joizki, Germaniyaning bozor iqtisodiyotiga o'tish yo'li bizning Respublikamizdagiga o'xshab ketadi. Ikki German davlati birlashgandan keyin sobiq Germaniya Demokratik Respublikasida ta'limni isloh qilish bo'yicha olib borilayotgan ishlar ham bizning sharoitimizga maqbul keladi. Avvalambor shuni ta'kidlash kerakki, Germaniyada ta'lim davlat va jamiyat tomonidan ardoqlanayotgan soha bo'lib, u mamlakatning iqtisodiy jihatdan taraqqiy etgan mamlakatlar ichida kuchli oltilikka kirgan.

Rivojlangan xorijiy davlatlar va mustaqil O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimidagi o'zaro uyg'unlik. Rivojlangan xorijiy davlatlardagi ta'lim – tarbiya va maktab haqida yuqorida bayon qilingan eng yaxshi tajribalarni o'z ta'lim tizimimizda joriy qilish Respublikamiz o'z mustaqilligini qo'lga kiritgandan keyin boshlandi. Bu sohada bizga YuNISEF, YuNESKO kabi Xalqaro tashkilotlar, xorijiy davlatlarning O'zbekistondagi elchixonalari amaliy yordam bermoqdalar. Respublikamizdagi ta'lim muassasalari ta'limni takomillashtirish bo'yicha xorijiy davlatlar bilan hamkorlikning barcha shakllaridan foydalanayotirlar. Respublikamiz Oliy majlisining 1-chaqiriq 1X-sessiyasida-ta'limga oid ikki muhim hujjat "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi"ning qabul qilinishi mamlakat ta'limini jahon andozalariga,

rivojlangan xorijiy davlatlardagi ta'lim-tarbiya va maktab saviyasiga olib chiqishda ulkan voqea bo'ldi. Bizning maktabimiz jahonda eng ilg'or maktablar bo'lib qolishiga Respublika rahbariyati va hukumati tomonidan hamma shart sharoit yaratilmoqda. Bizning ta'lim tizimlarimiz ham jahonda e'tirof etilgan ta'lim tizimlaridan biridir. Shu tufayli ham AQSH, Yaponiya, Germaniya, Fransiya, Buyuk Britaniya kabi rivojlangan mamlakatlar ta'limining ustalari bilan o'tkazilgan uchrashuvlar va muloqotlarda Respublikamiz ta'limi tizimiga yuqori baho berildi.

Shuni ta'kidlash lozimki, Respublikamiz xalq ta'limi xodimlari oldida hozirgi kunda eng muhim vazifa-mustaqil O'zbekistonning hozirgi ta'lim tizimlarini istiqlool ruhi bilan takomillashtirish, uni o'zimizning mumtoz pedagogika anhanalari bilan boyitish, chet el pedagogikasidagi ilg'or jihatlarni o'zlashtirish, yangi-yangi samarali o'quv predmetlarini ta'lim tarkibiga kiritish bilan jahon davlat standartlari darajasiga olib chiqishdir. Buning uchun esa bizning iqtisodiy rivojlangan xorijiy davlatlardagi quyidagi ilg'or tajribalarni ta'lim tizimimizda qo'llay bilishimiz maqsadga muvofiqdir. CHunonchi agar biz AQSH pedagogikasidagi:

- a) bolani o'z kuchi imkoniyatiga ishonch ruhida tarbiyalash;
- b) o'quvchining eng kichik shaxsiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarish uchun kurash;
- v) bolani kamsitmaslik, insoniy qadriyatlarni va g'ururini yerga urmaslik;
- g) o'quvchining ilk davridanoq kasb-korga yo'naltirish;
- d) Vataniga faxr va iftixor ruhida tarbiyalash va hokazolar

Yaponiya ta'limidagi:

- a) bolani maktabga puxta tayyorlash;
- b)kichkintoylar ta'lim va tarbiyasiga ota-onalar masg'uliyatini kuchaytirish;
- v) o'quvchilarni nafosat, jismoniy kamolatiga berilayotgan e'tibor;
- g) o'qituvchi kadrlarga yuksak talabchanlik;
- d) yosh talant sohiblari bilan olib borilayotgan izchil ishlar.

Germaniya ta'limidagi:

- a) tabaqalashtirib o'qitishga berilayotgan jiddiy e'tibor;
- b) o'quvchilarning mehnat, ta'limini mustahkamlash;
- v) kasbga yo'naltirish.

Fransiya talimidagi:

- a) maktabgacha tarbiyadanoq o'quvni predmetlashtirib tashkil etish;
- b) boshlang'ich ta'limni uch bosqichda puxta amalga oshirish;
- v) o'quvni didaktik vositalar bilan ta'minlashga berilayotgan katta e'tibor;

Ayni paytda ta'limni bir saviyada qotib qolishiga ham yo'l qo'yib bo'lmaydi. Shu sababli ham, har bir pedagog, har bir tadqiqotchi maorifimiz uchun jon kuydiradigan, elim deb, yurtim deb kuyib yonadigan bo'lmasa, "o'z shaxsiy manfaatlarim uchun davlat menga nima berdi emas, balki men davlat ravnaqi uchun nima qildim" degan mulohazalar yuritadigan iqtidorli kadrlarni tayyorlashimiz kerak.

II BOB. MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI MA'NAVIY - AXLOQIY TARBIYALASHNING AMALIY ASOSLARI

2.1. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda tarbiyachi shaxsiga qo'yiladigan pedagogik talablar

“Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”ning asosiy yo'nalishlarida ta'lim jarayonini mazmunan isloh qilish kadrlarni o'qitish va ularni tarbiyalash insonparvarlik va demokratik tamoyillari, mustaqillik sharoitida erishilgan yutuqlar, o'zbek xalqining milliy-ma'naviy, intellektual salohiyati hamda umumbashariy qadriyatlarga tayangan holda ta'lim mazmuni isloh qilinadi. Yangilangan ta'lim mazmuni ta'lim oluvchining ta'lim jarayoni va bilim olishga bo'lgan ishtiyoqini kuchaytirish, mustaqilligini ta'minlash, insoniy qadr-qimmatini ulug'lashga qaratilgan g'oyalarga asoslanadi

Ta'lim jarayoni mazmunini aks ettiruvchi ta'lim standartlarida bo'lajak tarbiyachilarning mustaqil o'qib-o'rganishlari zarurligi va buning uchun qulay shart-sharoit yaratish maqsadga muvofiqligiga alohida e'tibor qaratilgan. Mazkur standartda bakalavrlar tayyorlash jarayonida bo'lajak tarbiyachilarning quyidagi umumiy malakaviy talablarga javob bera olishlari nazarda tutilgan:

- bo'lajak tarbiyachining tizimli bilimga ega bo'lishi;
- vatanimiz tarixini bilishi, ma'naviy, Milliy va umuminsoniy qadriyatlar masalalari yuzasidan o'z mustaqil fikrini bayon qila va asoslay olishi, faol nuqtai nazarga ega bo'lishi;
- tabiat va jamiyatda kechayotgan jarayonlar, hodisa va voqealar haqida yaxlit bilim va tasavvurlarga ega bo'lishi, ulardan hayotda va kasb faoliyatida foydalana olishi;
- o'zaro munosabatlarda, atrof-muhitga munosabatini belgilovchi huquqiy va hayotiy mezonlarni bila olishi hamda kasb faoliyatida, hayotda ularga rioya qilishi;
- sog'lom hayot tarzini yuritishga doir tasavvur va e'tiqodga ega bo'lishi, o'z-o'zini jismonan chiniqtirib borishi;
- axborotlarni yig'ish va qayta ishlash qobiliyatiga ega bo'lishi;
- yangi bilimlarni mustaqil egallay olishi, o'z ustida ishlashi va o'z mehnatini ilmiy tashkil etish qobiliyatiga ega bo'lishi, bo'lajak tarbiyachilar tomonidan o'zlashtirilishi zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va malakalarning minimum darajasini belgilashda ta'lim

jarayonida bilim oluvchining shaxsi, shaxsiy sifatlar, pedagogik texnologiyalar: differentsial ta'lim, individual ta'lim, dasturlashtirilgan ta'lim, ta'limda axborot texnologiyalari, mualliflik texnologiyalari, bilimlarni o'zlashtirishni nazorat qilish texnologiyasi, o'yin texnologiyalari, modulli texnologiya, interfaol texnologiyalar, texnologik xarita va hokazolar borasidagi ma'lumotlarni o'zlashtirish talab etilganligi diqqatga sazovordir.

Maktabgacha ta'lim fanlari bo'yicha yaratilgan Davlat ta'lim standartlarida bo'lajak tarbiyachini shakllantirishda pedagogik va psixologik bilimlarning o'zaro uyg'unligini ta'minlashga alohida ahamiyat qaratilgan. Jumladan, individ, shaxs, subyekt, iroda, hissiyot, idrok, ehtiyoj, rag'bat, maqsad, hissiyot, diqqat, kayfiyat, xotira, tafakkur, dunyoqarash, o'z-o'zini anglash, shaxs rivojlanishining asosiy bosqichlari, yosh davrlari borasidagi bilimlarning pedagogik g'oyalar bilan uyg'unlashtirilganligi, birinchidan, bo'lajak tarbiyachilarning ular haqidagi bilimlari puxta bo'lishini ta'minlasa, ikkinchidan, ularni bo'lajak tarbiyachi etib tarbiyalashga yordam beradi.

“Maktabgacha pedagogika” o'quv dasturi mazmunini muammo nuqtai nazaridan tahlil etganda, quyidagi holatlar ko'zga tashlandi:

1. Avvalo, dasturni tuzishda maktabgacha pedagogika fanining maqsad va vazifalari asos qilib olingan. Unda bo'lajak tarbiyachini shakllantirishda talaba-yoshlarni hozirgi zamon maktabgacha pedagogika fanining nazariy asoslari bilan qurollantirish, ularda yangicha pedagogik tafakkurni shakllantirish, yoshlarni umuminsoniy va Milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, zamon ta'lim texnologiyalaridan ularni xabardor qilish kabilar nazarda tutilgan.

2. “Pedagogika nazariyasi” bo'yicha beriladigan bilimlar mazmunida ham O'zbekiston Respublikasining “Ta'lim to'g'risida”gi qonuni, “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”da ko'rsatib o'tilgan yetakchi ta'limiy g'oyalar bo'lajak tarbiyachini shakllantirishga yo'naltirilgan tamoyil asos qilib olinadi. Buni “Shaxsning rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvi” mavzusini o'rganishga qo'yilgan talablardan ham anglash mumkin. Mavzu doirasida bo'lajak tarbiyachilarga shaxs haqida tushuncha berilib, individ, shaxs, shaxsning o'ziga xosligi, individuallik, shaxs rivojlanishining biologik va ijtimoiy asoslari, o'quvchi shaxsi – tarbiya obyekti va subyekti ekanligi, shaxs

faoliyati, yosh davrlari va ularning o'ziga xos xususiyatlari, shaxsning ijtimoiylashuvi, iqtidor, uning turlari, shaxs iqtidori darajasini aniqlovchi mezonlar, shuningdek, shaxs rivojlanishi va tarbiyasining o'zaro uyg'unligi to'g'risidagi nazariy ma'lumotlar beriladi.

“Tarbiya maqsadi va vazifasi” mavzusini o'rganishda demokratik jamiyatda har tomonlama rivojlangan, mustaqil fikr yurituvchi, erkin shaxsni shakllantirish tarbiya maqsadi ekanligiga e'tibor qaratish maqsadga muvofiqligi ta'kidlangan, shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning mustaqil O'zbekistonni rivojlantirishning ma'naviy-axloqiy negizlari borasidagi qarashlari, Sharq mutafakkirlarining bo'lajak tarbiyachi tarbiyasi haqidagi g'oyalari mavzu uchun asos qilib olingan.

Mavzu doirasida tarbiya vazifalari, tarbiya jarayonida milliy va umumbashariy qadriyatlarga tayanish, ijtimoiy tarbiya yo'nalishlari, texnokratik va insonparvarlashgan pedagogika mohiyatini ochib berish ham nazarda tutilgan.

“Pedagogika tarixi” o'quv fanini o'qitishda esa eng qadimgi davrlardan boshlab, hozirgi kungacha bo'lgan tarbiya tarixi o'rganilar ekan, barcha zamonlarda ham shaxs tarbiyasi asosiy muammo sifatida e'tirof etilgani, Sharq mutafakkirlari tomonidan yaratilgan ta'limiy-axloqiy asarlarda tarbiyachi vazifasi masalasining yoritilishi, mazmuni, shakl va metodlariga e'tibor qaratilishi, shuningdek, bu boradagi jahon pedagogikasi tajribalarini inobatga olish maqsadga muvofiqligiga urg'u berilgan.

“Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”da o'z aksini topgan kadrlarni tayyorlash borasidagi talablar, fanning o'qituvchi-tarbiyachi kadrlarni tayyorlashdagi o'rni, roli, o'qituvchi-tarbiyachi shaxsini shakllantirish, uning umumiy madaniy saviyasi, kasbiy mahoratni oshirish, o'qituvchi-tarbiyachilik faoliyat to'g'risidagi bilimlarni berish nazarda tutiladi. Fan doirasida, yana shuningdek, o'qituvchi-tarbiyachining pedagogik, kommunikativ va tashkilotchilik qobiliyatlari, tarbiyachi va tarbiyalanuvchi o'rtasidagi muloqot, pedagogik nazokat va odob-axloq, pedagogik nizolar va ularni bartaraf etish yo'llari, pedagogik texnika, tarbiyalanuvchilarni ijodiy faoliyatga yo'naltirish, jamoada ijtimoiy fikrni uyg'otish, o'quvchilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish, pedagogik

izlanish kabi masalalarning o'rganilishi nazarda tutilganki, ularning barchasi bo'lajak tarbiyachilarni kasbga muhabbat ruhida tarbiyalashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur o'quv fanining mazmuni kadrlar tayyorlash Milliy modelining tarkibiy qismlari – shaxs, davlat va jamiyat, uzluksiz ta'lim, fan va ishlab chiqarish o'rtasidagi o'zaro aloqadorlikka asoslangan. Ta'lim jarayonida o'quvchi shaxsining obyekt va subyekt sifatidagi o'rni, shaxs sifatлари, temperament, psixik jarayonlar, pedagogik tajriba, shaxsga yo'naltirish texnologiyalari, “Pedagogik hamkorlik” texnologiyasi, Ye.N.Ilinning adabiyot o'qitish texnologiyasi, Sh.A.Amonashvilining insonparvarlashtirilgan ta'lim texnologiyasi kabilarga asoslangan.

“Pedagogik texnologiyalar” o'quv dasturining maqsadi ham bo'lajak tarbiyachilarchilarni zamonaviy pedagogik yutuqlar, texnologiyalar va ilg'or tajribalar borasidagi bilimlar bilan qurollantirishdan iborat etib belgilangan.

O'quvchilar faoliyatini faollashtirishga yo'naltirilgan texnologiyalar mohiyatini ochib berishda rol o'yinlar, muammoli o'qitish va uning o'ziga xos xususiyatlari (muammoli vaziyatlar yaratish, muammoni faol idrok etish, murakkab masalalarni mustaqil hal etish va izlanish), xorijiy mamlakatlarning bu boradagi tajribalarining yoritilishi ham nazarda tutilgan.

O'quv jarayonini tashkil etish va boshqarish samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan texnologiyalar, differentsiatsiyalashgan ta'lim, rivojlantiruvchi ta'lim, individual o'qitish texnologiyasi; axborot texnologiyalarining mohiyatini o'rganish masalalari ham o'quv fani bo'yicha o'zlashtiriluvchi bilimlar majmui sifatida qamrab olingan.

Ma'lumki, talabalar bo'lajak tarbiyachi sifatida o'zlarini bevosita pedagogik amaliyot jarayonida namoyon etadilar. Ulardagi o'zgarishlar, shaxsiy xislatlarini o'zaro munosabatlarda aniqlash oson kechadi. Zero, shaxsni har tomonlama o'rganish uchun obyektiv, real sharoit zarur. Xuddi mana shu yerda kasbga muhabbat tuyg'usi shakllana boradi.

Tajriba natijalarining ko'rsatishicha, bo'lajak tarbiyachilarning shaxslik xislatlari qay darajada shakllanganligini aniqlash qator nazariy, diagnostik va shakllantiruvchi metodlarni qo'llashni taqozo etadi. Jumladan, suhbat, bo'lajak tarbiyachilar faoliyatini

tahlil etish, pedagogik vaziyatlar, so'rovnomalar, intervyu, reyting nazorati va natijalarni tahlil qilish tajriba-sinov ishlarining borishi to'g'risidagi ma'lumotlarni to'plash, shuningdek, tadqiqot bosqichlari va amaliy faoliyat turlarini belgilash uchun imkoniyat yaratadi.

Bu borada, ayniqsa, pedagogik kuzatish metodidan samarali foydalaniladi. Metod yordamida bo'lajak tarbiyachilarning faoliyati tabiiy sharoitlarda va bo'lajak tarbiyachilarda mavjud bo'lgan shaxslik xislatlarini obyektiv baholash imkoniyatiga ega bo'linadi.

Suhbat metodi ham bo'lajak tarbiyachilar faoliyati, ularning shaxsiy xislatlari va ularga egalik darajasini tashhishtashda muhim ahamiyatga ega. Biroq suhbat jarayonida bo'lajak tarbiyachilar doimo o'zlarini va o'zliklarini namoyon eta olmasliklari ham mumkin.

1. Talabani ma'naviy-axloqiy xislatlari, uning xulqida namoyon bo'luvchi o'ziga xos xususiyatlar, hayotiy qarashlari, erkinligi, mustaqilligi, shaxsiy fikrlarini ifoda eta olishi, o'z-o'zini nazorat qilishi, hayotiy qiyinchiliklarni bartaraf eta olish qobiliyatiga egaligi, shaxslik xislatlarining har tomonlama rivojlanganligi.

2. Talaba qiziqishining yo'nalishi: qiziqishlari, hayotiy maqsadlari, motivlar.

3. Ma'naviy-axloqiy rivojlanishining intellektual va estetik rivojlanishi bilan aloqadorligi.

4. Talabada shaxslik xislatlari shakllanishining yo'llari, o'z-o'zini tarbiyalash borasidagi amaliy harakati.

Har bir talabani shaxs sifatida mazkur yo'nalishlarda o'rganish bo'lajak tarbiyachi tarbiyasiga maqsadga muvofiq yondashishni ta'minlaydi. Zero, har bir talaba o'zini alohida shaxs sifatida namoyon eta olishi bilan birga o'zi mansub.

Zamonaviy pedagogika ta'lim jarayonini texnologik yondashuv asosida tashkil etish va uni shaxsga yo'naltirish g'oyalarining ustuvorligi bilan an'anaviy ta'limdan farqlanadi.

Tub ta'limiy islohotlar amalga oshirilayotgan mavjud sharoitda ta'lim jarayoni o'zaro hamkorlikka asoslanadi va o'ziga xos xususiyat kasb etadi. Zero, tarbiyaning samarali bo'lishiga bir qator omillar sezilarli ta'sir etadi, shu sababli subyektiv va obyektiv

omillardan maqsadga muvofiq foydalanish, tarbiyachi va tarbiyalanuvchi o'rtasida o'zaro hamkorlikni qaror toptirish talab etiladi.

Shu o'rinda pedagogik jarayonning o'zi qanday bo'ladi, degan muammo paydo bo'ladi. Ma'lumki, "pedagogik jarayon" tushunchasi P.F.Kaptarev tomonidan iste'molga kiritilib, u – shaxsni o'qitish, tarbiyalash, rivojlantirish, shakllantirishga yo'naltirilgan faoliyat mohiyatini ifodalaydi. Muallif "pedagogik jarayon" tushunchasiga quyidagicha ta'rif beradi: "Pedagogik jarayon asosan ikkita harakatli xususiyatni: organizmning o'z-o'zini rivojlantirishga tizimli yondashuvini va shaxsni har tomonlama rivojlantirishni o'z ichiga oladi" Pedagogik jarayon ijodiy xususiyat kasb etadi. Bu quyidagilarda ko'rinadi:

1. Ta'lim jarayonida muomala mazmuni, muhit, o'zaro munosabatlar uslubi talabaga barcha insoniy xislatlarni o'zlashtirish, o'zini inson sifatida anglash, hurmat qilish tuyg'usini tarbiyalashga yordam berishi kerak.

2. Pedagogik jarayon o'zgalarning his-tuyg'ularini his etish, axloqiy me'yorlarga amal qilish, shuningdek, ta'limning ijtimoiy ahamiyatini tushunishga yordam berishi zarur.

3. Pedagogik jarayon yoshlarda ijodkorlik, ziyraklik, mustaqillik va ijtimoiy faollik kabi sifatlarni tarbiyalashi lozim.

Shu jihatdan pedagogik jarayonni bo'lajak tarbiyachilarning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda modellashtirish muhim ahamiyatga ega. Bu o'rinda bo'lajak tarbiyachilarning yetuk balog'at yoshida ekanliklari hamda ularning "Men"i hisobga olgan holda o'qitish texnologiyalarini tanlash maqsadga muvofiq. Shuningdek, quyidagi shartlarga amal qilish ham talab etiladi:

1. Pedagogik jarayonda ta'lim oluvchilarning erkin tanlash hissiga ega bo'lishlari muhim. Bu ular nimani xohlasalar, shuni o'qishlari mumkin degani emas, aksincha, ta'lim jarayonida o'quv-bilish faoliyatini demokratik tamoyillar asosida tashkil etish, o'quv materiallarining ular uchun shaxsiy ahamiyatga etishiga erishish, bilimlarni ongli o'rganishga nisbatan xohish-istakni uyg'otish zarur.

Bilimlar ta'lim oluvchilarga tayyor holda yetkazilmay, turli faoliyatga jalb etgan holda ularni o'ylashga, xulosalar chiqarishga, shaxsiy qarashlarini erkin bayon etishga

yo'llash muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayonda o'qituvchi va o'quvchilar bo'lajak tarbiyachilar o'rtasida o'zaro hamkorlik yuzaga keladi.

2. Pedagogik jarayon rivojlantiruvchi xarakterga ega bo'lishi zarur. Bunda bo'lajak tarbiyachilarga nazariy bilimlarni berish bilangina cheklanmay, ularni hayotiy misollar asosida yoritish zarur, shundagina ularda kuzatish, tasavvur etish, idrok etish kabi malakalar shakllanadi. O'quv materiallari mazmunining amaliy bilimlar bilan boyitilishi, nazariy bilimlarning amaliy ahamiyat kasb etishiga erishish pedagogik jarayonning samarali kechishiga yordam beradi. Bu o'rinda mashg'ulotlarning maslahat, kengash tarzida tashkil etilishi o'qituvchi va bo'lajak tarbiyachilar o'rtasida hamkorlikni yuzaga keltiradi, bo'lajak tarbiyachilar tomonidan bildirilayotgan fikrlarni qadrlash, ularga rag'bat, ishonch bildirish esa bilimlarni o'zlashtirishga bo'lgan qiziqtirishni kuchaytiribgina qolmay, balki pedagogik jarayonning rivojlantiruvchi xarakter kasb etishini ta'minlaydi.

3. Pedagogik jarayon bo'lajak tarbiyachilarda muayyan his-tuyg'ularning uyg'onishiga olib kelishi zarur. Zero, ta'limni tashkil etishdan ko'zlangan maqsad bo'lajak tarbiyachilarga ilmiy bilimlarni berish, ularda amaliy ko'nikma va malakalarni shakllantirish bilan cheklanmay, har bir talabaning his-tuyg'ularini rivojlantirish, o'z ichki kechinmalarini anglash, xohish-istak va ehtiyojlarini baholay olish qobiliyatlarini rivojlantiradi. Bunday jarayon bo'lajak tarbiyachilarning shaxs sifatida shakllanishlarida o'ziga xos ahamiyat kasb etadi. Bu g'oyani L.V.Zan'kov, V.V.Davidov, A.N.Leontevlar ham tasdiqlaydilar. Ta'limga nisbatan tarbiyaning natijasi birdan ko'zga tashlanmaydi. Ayrim holatlarda salbiy ta'sirlar bo'lajak tarbiyachilarning ijobiy sifatlariga teskari ta'sir etadi. Demak, tarbiya jarayoni o'zgaruvchan xususiyatga ega va u uzoq muddatli sanaladi.

Tarbiyaviy ta'sirlar vaqti-vaqti bilan ko'rsatilmay, balki uzluksiz, izchil, uzviy, tizimli va maqsadga muvofiq bo'lishi zarur.

Tarbiya jarayoni, shuningdek, variativ bo'lib, u bir xil shakl yoki metod yordamida emas, turli shakl va metodlar yordamida amalga oshiriladi hamda goho natijaga erishishda noaniqliklar ham paydo bo'lishi mumkin. Bunday holat tarbiyalanuvchining

ham, tarbiyalovchining ham individual farqi, ijtimoiy tajribasi, tarbiyaga munosabati bilan belgilanadi.

Tarbiya, ikki tomonlama xususiyatga ega bo'lib, u talabadan o'qituvchiga; o'qituvchidan talabaga yo'naltiriladi. Tarbiyaga texnologik yondashuv mazkur talabning to'la qondirilishiga yordam beradi.

Lekin O'.Tolipov va M.Usmonboevalarning "Pedagogik texnologiya muayyan loyiha asosida tashkil etiladigan, maqsadga yo'naltirilgan hamda ushbu maqsadning natijalanishini kafolatlovchi pedagogik faoliyat jarayonining mazmunidir" degan ta'rifi ham maqsadga muvofiq keladi. Shunday ekan, bo'lajak tarbiyachini kasbga muhabbat ruhida tarbiyalashga texnologik yondashuvda ham pedagogik ta'lim jarayonini puxta loyihalashtirish va aniq, maqsadga yo'naltirilgan holda tashkil etish muhim sanaladi. Bu o'rinda dastlab ta'lim maqsadi aniqlab olinadi, muayyan o'quv jarayoni uchun ta'lim uslublari tanlanadi va nihoyat ta'lim jarayoni uzluksiz nazorat qilib boriladi.

Texnologik yondashuvga asoslanuvchi pedagogik faoliyatning o'ziga xos murakkabligi shundaki, birinchidan, ta'lim bir butun, yaxlit jarayon bo'lib, pedagogik ta'sir shaxsda alohida sifatlarni tarkib toptirishga emas, balki tarbiyani yaxlit olib borishni nazarda tutadi; ikkinchidan, shaxsda muayyan sifatlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi texnologiyalar ma'lum qismlarga ajratilmasdan, balki o'qituvchining o'ziga xos mahoratiga tayangan holda umumiy texnologik jarayonni tashkil etishga e'tibor beriladi; uchinchidan esa, yaxlit shaxsni shakllantirishga yo'naltirilgan pedagogik jarayon o'qituvchining ijodkorligi, ta'lim qonuniyatlaridan kelib chiquvchi asosiy bosqichlarni o'z ichiga oladi.

Zamonaviy ta'lim texnologiyalari asosida bo'lajak tarbiyachilarni kasbga muhabbat ruhida shakllantirishda quyidagi holatlarga e'tibor qaratadi:

- talabaning ongi, his-tuyg'usi, xulqiga ta'sir etish;
- talabaning tashqi ta'sir asosida o'z-o'zini tarbiyalashi;
- shaxs tarbiyasi bilan bog'liq barcha sohalarining o'zaro aloqasi;
- shaxsni shakllantirishda aqliy, axloqiy, estetik va boshqa tarbiyaning tarkibiy qismlarining uyg'unligiga erishish;
- shaxsni shakllantirish jarayonining tizimlilik;

- bo'lajak tarbiyachilarning bilim darajasini aniqlash .

Ta'lim jarayoniga texnologik yondashuvda o'qituvchi va talaba o'rtasida hamkorlik, ularning bir-biriga ta'siri hamda ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish va boshqarish, shaxsni shakllantirishga yo'naltiruvchi uslublar, talaba faoliyatini to'g'ri tashkil etish, pedagogik jarayonda paydo bo'lgan muammolarni bartaraf etish, ijodiy ishchanlik muhitini yaratish, talaba faoliyatini baholash kabi o'quv-biluv ishlari amalga oshiriladi. Ammo ta'lim jarayoniga texnologik yondashuv – bu hali shaxsni shakllantirishni to'liq hal etadi, degan so'z emas.

Masalan, “Pedagogika nazariyasi” bo'yicha “Shaxsning rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvi” mavzusi o'rganilganda dastlab shaxs, shaxsning rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar, irsiyatning, muhitning inson kamolotiga ta'siri, shuningdek, inson kamolotida maqsadga yo'naltirilgan ta'lim-tarbiyaning o'rni hamda shaxsiy faoliyatning ahamiyati, yosh davrining xususiyatlari haqida ma'lumot beriladi. Bu jarayonda bosh maqsad bilish jarayonini tashkil etish, Bo'lajak tarbiyachilarda pedagogik bilim, ko'nikma va malakalarni hosil qilishdan iborat bo'lsa, uni amalga oshirish chog'ida quyidagi xususiy maqsadlar ham hal etiladi:

- bo'lajak tarbiyachilarning yosh xususiyatlarini hisobga olish;
- shaxsning ma'naviy-axloqiy rivojlanishining o'ziga xos jihatlari;
- jismoniy rivojlanish qonuniyatlari;
- shaxsning ijtimoiylashuvi.

Ushbu xususiy maqsadlar bo'lajak tarbiyachini kasbga muhabbat ruhida shakllantirish jarayonida:

- ta'limni insonparvarlashtirish va demokratlashtirish;
- kasb-hunarga yo'llash;
- ma'naviy- axloqiy tarbiya;
- aqliy tarbiya;
- ijtimoiy-g'oyaviy tarbiya;
- jismoniy tarbiya va sog'lom turmush tarzi ko'nikmalarini shakllantirish;
- estetik tarbiya;
- fuqarolik tarbiyasi kabilarni uyg'un holda tashkil etishni taqozo etadi.

Masalan, aqliy tarbiya jarayonida ilmiy bilimlar asosida talaba dunyoqarashi shakllanib, tabiat va jamiyatda kechayotgan voqea-hodisalar haqida tushunchalar paydo bo'ladi, mantiqiy tafakkur rivojlanadi, aqliy qobiliyat namoyon bo'ladi. Bu esa o'z navbatida hayotini to'g'ri yo'lga qo'yishga yo'llaydi.

Shaxsning kamolga yetishida:

- muayyan ilmiy bilimlarga ega bo'lish;
- ilmiy dunyoqarashga egalik;
- aqliy qobiliyatni rivojlantirish va uni ro'yobga chiqarish;
- bilishga doir qiziqishlarini uyg'otish va faollashtirish;
- bilimlarni doimiy ravishda oshirib borishga nisbatan ehtiyojni hosil qilish va hokazolar muhim sanaladi.

Ko'p holatlarda yosh avlodga ta'lim berishda asosiy e'tibor bilishga, ular tomonidan bilimlarni o'zlashtirishga qaratilib, aqliy tarbiyaning bo'lajak tarbiyachini shakllantirishdagi roli va o'zni yetarlicha baholanmaydi, shaxsda turli faoliyatlarni tashkil eta olish ko'nikmalarini, shuningdek, borliqqa nisbatan estetik munosabatni hosil qilishga e'tibor berilmaydi. Shu sababli ta'lim jarayoni shaxsni shakllantirishga emas, balki unda bilim, ko'nikma va malakalarni hosil qilishga qaratiladi.

“Axloqiy tarbiya” mavzusini o'rganishda esa asosiy e'tibor mavjud ijtimoiy-axloqiy talablarga muvofiq holda ma'naviy-axloqiy sifatlarni shakllantirish maqsadida ularning ongi, hissiyoti hamda xulqiga maqsadga muvofiq, tizimli ta'sir etishga qaratiladi.

Axloqiy tarbiya aqliy, ijtimoiy-g'oyaviy, jismoniy, mehnat va kasb-hunarga yo'llash, nafosat, iqtisodiy, ekologik, huquqiy tarbiya kabilar bilan bir butun yaxlit holda bo'lajak tarbiyachilarni kasbga muhabbat ruhida tarbiyalashga xizmat qilishi lozim.

Bugungi kunda o'z-o'zini shakllantirishga xizmat qiluvchi shaxsiy dasturlarni loyihalash, bo'lajak tarbiyachilarni ularning qiziqishlariga ko'ra tabaqalashtirilgan guruhlariga biriktirish va ta'lim samaradorligini o'rganish yo'lida monitoringni yo'lga qo'yish, testlar, jarimalar (ball ko'rsatkichlari asosida) kabi tarbiyaning zamonaviy texnologiyalaridan foydalanish ham ijobiy natijalarni qo'lga kiritishga imkon beradi.

Shuningdek, tarbiya jarayonida innovatsion metodlarni qo'llash samarali natijalarga erishishga imkon beradi. Innovatsion metodlar bo'lajak tarbiyachilarda voqealar rivojini

oldindan ko'ra bilish, o'zini real voqelikda anglash, kelgusi hayot yo'lini to'g'ri belgilash, axloq, e'tiqod, ishonch va axloqiy qadriyatlar mohiyatini to'g'ri anglash, turli ijtimoiy vaziyatlarda to'g'ri qaror qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi. Bu borada:

- o'z kasbiga muhabbat;
- har bir tarbiyalanuvchida o'z kuchi va imkoniyatlariga ishonch hissini tarkib toptirish;
- hamkorlik va samimiy muloqot madaniyati;
- majburiy ijodkorlikni inkor etish;
- tarbiyalanuvchining ichki imkoniyatlarini hisobga olgan holda uni muayyan faoliyatni tashkil etishga rag'batlantirish;
- tarbiyalanuvchilarning ayrim hatti-harakatlari (topshiriqlarni o'z vaqtida tayyorlamaslik, bog'cha muassasasi ichki qoidalariga to'la rioya etmaslik, tarbiyachi va atrofdagilarga yetarlicha hurmat ko'rsatmaslik va boshqalar)ga nisbatan chidamli bo'lish, ularning sabablarini aniqlash va bu kabi salbiy odatlarni bartaraf etish yo'lida amaliy faoliyatni tashkil etish.

Mazkur talablarga amal qilish jarayonida, shuningdek, tarbiyachilik jarayonining tarbiyachi va tarbiyalanuvchi o'rtasida o'zaro mehr-muhabbat, g'amxo'rlik, rahmdillik, xayrixohlik, erishilgan yutuq uchun quvonish hamda har bir tarbiyalanuvchining qadr-qimmatini hurmat qilishga alohida e'tibor qaratish zarur.

Ana shundagina tarbiyachilarning qobiliyati har tomonlama ro'yobga chiqadi va bolalarni ma'naviy axloqiy tarbiyalashda qulay pedagogik shart-sharoit yaratiladi.

Tarbiyachilik shaxsiy-hamkorlik xususiyatini kasb etishi, eng avvalo, tarbiyachilarning o'z kasini sevishi, tarbiyachilarning insonparvar, fidoyi va ijodkor bo'lishlari, tarbiyalanuvchilarga munosabatda soxtalik, nosamimiylik va qo'pollikka yo'l qo'ymasliklari, sabrsiz va shafqatsiz bo'lmasliklari zarur. Binobarin, bolalar uchun tarbiyachi ideal shaxs sanaladi va undan o'rnak oladilar. Shu sababli o'qitishda bo'lajak tarbiyachilar ongida quyidagi tushunchalarni shakllantirish zarur:

1. tarbiyachi yeng avvalo o'z kasbini sevishi lozim;
2. bolalarni tushuna olishi lozim;

3. bolalar tarbiyachining kuyunchakligi va mehribonligini his etishlari kerak.
4. tarbiyachi o'zlarining unib-o'sishlari, kamolga yetishlaridan quvonishini sezishlari va his qilishlariga erishish lozim.

Ana shundagina bolalar va tarbiyachilar o'rtasida o'zaro hamkorlik munosabati yuzaga keladi va bu shaxsning rivojlanishiga ijobiy ta'sir etadi.

Ilg'or pedagogik texnologiyalar pedagogik ta'lim jarayonini muvaffaqiyatli tashkil etish, kam kuch va vaqt sarflash hisobiga samarali natijalarni qo'lga kiritishda katta imkoniyatlarga ega. Mazkur imkoniyatlardan to'g'ri va maqsadga muvofiq foydalanish pedagogik jarayonga nisbatan texnologik yondashuvni qaror toptirish, ijtimoiy tarbiyaning yetakchi, asosiy maqsaditarbiyachilarni shakllantirishga imkon beradi. Zero prezidentimiz ta'kidlaganlaridek; "Bitta yaxshi o'qituvchi yuzlab yaxshi insonlardir."

2.2 Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy- axloqiy tarbiyalashning shakl, usullari

Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda maktabgacha ta'lim muassasalarida tashkil qilinadigan turli mashg'ulotlar muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Mashg'ulot tarbiyachi tomonidan bolalarni kerakli bilim va malakalar bilan umumiy holda xabardor qilish demakdir. Maktabgacha ta'lim muassasalarida bolalalarning mustaqil tafakkurini shakllantirishda mashg'ulot muhim rol o'ynaydi. Mashg'ulotlar kun davomida o'tkazilib boriladi. Kunning birinchi qismiga mo'ljallangan mashg'ulotlar ancha samara beradi. Bola maktabga qadam qo'ygunga qadar asosan bog'chada ta'lim tarbiya olar ekan demak uning ma'naviy axloqiy jihatdan shakllanishida bog'chadayoq zamin yaratiladi. Mashg'ulot jarayonida bolalarda mustaqil fikrlash ko'nikma va malakalari hosil qilinadi, tarbiyachining so'zini tinglash, o'rtoqlari bilan gaplashmaslik har bir tarbiyachi tomonidan berilgan savollarga javob berishga harakat qilish tarbiyachi tomonidan aytilgan fikrlarni takrorlashga o'rganib boriladi. Har bir yosh guruhlarida necha marta mashg'ulot o'tkazish bolalar bog'chasi ta'lim-tarbiya dasturida belgilab boriladi.

Mashg'ulotlar quyidagi shakllarda tashkil qilinishi mumkin:

- Bolalar bilimlarini sinovchi mashg'ulotlar – ushbu mashg'ulotlarni o'tkazishdan maqsad, tarbiyachi dasturda belgilangan bilim va malakalarini egallash darajasini bilib oladi va keyingi mashg'ulotlar davomida ularni inobatga oladi.

- Kompleks mashg'ulotlar – bu mashg'ulot bolalar bog'chasi tajribasida keng tarqalgan bo'lib, bunday mashg'ulotlarda bolalarga yangi bilim beriladi.

Mashg'ulotni tuzilishi esa:

- bolalarni uyushtirish;
- asosiy qism;
- yakuniy qismdan iborat bo'ladi.

Mashg'ulotga tayyorlanish mazmuni ham mavjud bo'lib, ushbu mazmunga quyidagilarni kiritishimiz mumkin:

- mashg'ulotni rejalashtirish;
- kerakli jihozlarni oldindan tayyorlash;
- bolalarni mashg'ulotga tayyorlash;

Bolalarni maktabga tayyorlashda tarbiyachi mashg'ulotni bir bo'limidan bitta emas, balki butun bir mashg'ulotni sistemasini rejalashtirib olib borilsa ijobiy natijani qo'lga kiritadi.

Tarbiyachi mashg'ulotlar jarayonida metodik qo'llanmalardan foydalanib mashg'ulot o'tishi tavsiya etiladi. Har bir bog'chada metodik xonalar mavjuddir. Unda bolalar bog'chasi ta'lim-tarbiya dasturining, hamda hamma bo'limlari bo'yicha metodik qo'llanmalar bo'ladi.

Yetishmovchiliklarni tarbiyachi o'zi tayyorlaydi va bu ishga ba'zan tayyorlov guruhidagi ya'ni maktabga tayyorlov guruhidagi bolalarni jalb etadi. Tarbiyachi mashg'ulot uchun kerakli mashg'ulotlarni mashg'ulotlardan bir kun avval tayyorlab qo'yadi.

MTMning birinchi kichik guruhida haftasiga 10 ta mashg'ulot o'tkaziladi. Ular quyidagicha taqsimlanadi:

1. Atrofdagi voqealar bilan tanishtirish va nutqini rivojlantirish;
2. Rasm chizish va loy yoki plastilindan narsa yasash;
3. Qurilish materiallari bilan mashqlar;

4. Musiqa mashg'ulotlari;

5. Fizkultura mashg'ulotlariva h.o.

Mashg'ulotlar 10-15 daqiqa davom etadi va ular shanba kunidan tashqari har kuni ertalab va kechqurun o'tkaziladi. Mashg'ulotlar bilan bir qatorda sayr vaqtida atrofdagi narsalarni kuzatish, harakatli va didaktik o'yinlar rejalashtiriladi.

Mashg'ulotlarning katta qismi rivojlanishi bir xil darajada bo'lgan bolalarni kichik gruppalarda o'tkaziladi. Batafsil tushuntirish va kattalarning yordamini talab qiladigan yangi materialdan foydalaniladigan mashg'ulotlar (masalan, yig'ma kartinalar yoki yangi konstruktor, birinchi marta beriladigan mashg'ulotlar) ana shunday o'tkaziladi. Harakatlarining navbatiga rioya qilinadigan mashg'ulotlarda bolalar uncha ko'p bo'lmasligi kerak. Masalan, gimnastika asboblari bilan o'tkaziladigan fizkultura mashg'ulotlari, «Loto» tipidagi va nuqkni rivojlantirish mashg'ulotlari ana shunday bo'ladi, bunda ayrim bolalar o'z aktivliklari bilan boshqalarini chetga surib qo'yishlari mumkin.

Ammo hayotning uchinchi yilida mashg'ulotlarning ayrim turlarini butun guruh bilan o'tkazish ham mumkin, chunki bola hulq-atvor qoidalarini (butun e'tibor bilan tinglash, jim o'tirish) egallagan bo'ladi, o'z harakatlarini boshqa bolalar bilan muvofiqlashtira boshlaydi, kattalarning nutqi uning harakatini yo'lga soladigan bo'ladi.

Bolalarning butun guruh bilan ayni vaqtda musiqa mashg'ulotlarini, harakatli o'yinlarni, shuningdek bolalarning o'zlari asosan tomoshabin bo'ladigan ko'rgazmali instsenirovkalarni o'tkazish mumkin.

Mashg'ulot vaqtida tarbiyachining e'tiborini hech kim chalg'itmasligi, xona jimjit bo'lishi, halaqit berishi mumkin bo'lgan hamma narsalar chetga olib qo'yilishi kerak.

Bolalarning mustaqil faoliyati bilan ayniqsa o'yin bilan bog'liq mashg'ulotlar katta samara beradi. Masalan: musiqa mashg'ulotlari, sensor rivojlanish mashg'ulotlaridan foydalanish mumkin.

Hayotning uchunchi yilida bolalarni o'rgatish ko'rgazmali tarzda olib boriladi.

Mashg'ulotlar - MTMda o'qitishning tashkil etish formasidir. Ular maktabgacha tarbiya yoshidagi hamma bolalar uchun majburiy; ular uchun dastur mazmuni belgilangan,

kundalik rejimida doimiy vaqt ajratilgan, ularning qancha vaqt davom etishi tayinlangan.

MTMda mashg'ulotlar bolalarni maktabga tayyorlashda katta ahamiyatga ega. Bu mashg'ulotlarda bolalar o'quv faoliyati ko'nikmalari hosil qiladilar, ancha intizomli, uyushgan bo'lib boradilar. Ularda barqaror diqqat, diqqatni bir narsaga qarata olish, irodaviy zo'r berilish qobiliyati rivojlanadi. Sistemali o'qish natijasida bilishga qiziqish paydo bo'ladi.

Bolalarni kollektivda o'qitish muayyan afzalliklarga ega: birgalikda ishdalar bir-birlariga aktiv ta'sir etadilar, tashabbus, fahm-farosat ko'rsatish imkoniga ega bo'ladilar.

Bolalar oldilariga ko'pchilikdan kuch-g'ayrat talab qiladigan vazifalar qo'yilganda birgalikdagi kechinmalar paydo bo'ladi, kollektivizm tuyg'usi vujudga keladi. Ekskursiyalar, rasm chizish, loy va plastilindan buyumlar yasash, qurish yasashga oid ishlarni birgalikda bajarish, umumiy o'yinlarda va musiqa mashg'ulotlardagi raqslarda, harakatlarni rivojlantirish mashg'ulotlarida birlashish, badiiy adabiyotni o'qish tufayli yuzaga kelgan birgalikdagi kechinmalar – bularning hammasi inoq bolalar kollektivini vujudga keltirishda yordam beradi hamda, kollektivda yashash va ishlash ko'nikmasi hosil qiladi.

Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar organizmning o'ziga xos tomoni shundaki u juda tez o'sadi va rivojlanadi. Shu bilan birga organizm funktsiyalari va sistemalarining shakllanishi, hali tugallanmagan bo'ladi. Shunga ko'ra u tez jarohatlanadi. Shuning uchun bolalarga jismoniy tarbiya berishda quyidagilar birinchi darajali vazifalar hisoblanadi:

- Sog'lomlashtiruvchi vazifalar:
- Ta'limiy vazifalar;
- Tarbiyaviy vazifalar.

Xalq o'yinlari «Chillak »,«Kim chaqqon», «Beshtosh », «Oq terakmi-ko'k terak?», «Quyoning quyoning?», «Chitti gul», «Kim oladi shu ginani». «Uchdi, chopdi, sakradi», «Qushim boshi», «Qoch bolam, qush keldi», «Tortishmachoq» kabi harakatli o'yinlarda ishtirok eta olishdan iborat.

Tevarak-atrof va ijtimoiy voqealar bilan tantishtirish mashg'ulotlariga bevosita tarix, inson va jamiyat, davlat va huquq asoslari darslarining ilk ko'rinishlari kiradi.

Issiqlik, yorug'lik, tabiatdagi suv almashuvi, magnit xossalari haqidagi tushunchalar – «Tabiat va atrofdagi olam» darslarida mukammallashib, ilmiy asoslangan ravishda takrorlanadi.

Tarbiyachi har bir yosh gruppasining mashg'ulot jadvali qanday tuzilganini bilishi lozim.

Didaktik o'yinlar.

Mashg'ulotlarda va kundalik hayotda didaktik o'yinlardan hamda o'yin-mashqlardan keng foydalaniladi. Mashg'ulotlardan tashqari vaqtlarda o'yinlar tashkil qilib, bolalarning matematik tasavvurlari mustahkamlanadi, chuqurlashtiriladi va kengaytiriladi. Bir qancha hollarda, masalan, joyni bilish ko'nikmasini rivojlantirish yuzasidan olib boriladigan ishlarda o'yinlar asosiy o'quv vazifasini o'taydi.

Xilma-xil metodlar: ko'rgazmali (kuzatish, rasmlarni ko'rish, diafilm va kinofilmlarni namoyish qilish), amaliy (o'yin metodi, mehnat, oddiy tajribalar), og'zaki (tarbiyachining hikoyasi, badiiy asarlarni o'qish, suhbat) metodlaridan va xilma-xil formalardan: mashg'ulotlardan ekskursiyalardan kundalik hayotga mehnatdan kuzatishlardan uchastka va tabiat burchagidan o'yinlardan foydalaniladi. Natijada nafaqat bolalarda bilimlarni egallash malaka va kunikmalarni hosil qilish qobiliyatlarini o'stirish, ilmiy dunyoqarashlarini, axloqiy sifatlarini xulq atvorlarini shakllantirishga erishiladi, balki ushbu jarayonda bo'lajak tarbiyachilarda kasbga muhabbat ruhi ham shakllana boradi.

Tarbiyachi tabiatni bolalar bilan birgalikdla kuzatishni tashkil etar ekan, tarbiyaviy bir qator vazifalarni hal etadi: bolalarda tabiat haqida bilimni shakllantiradi. Kuzatishni o'rgatadi, kuzatuvchanlikni o'stiradi, estetik jihatdan tarbiyalaydi.

Harakatli o'yinlar. Tabiatshunoslik xarakteridagi harakatli o'yinlar hayvonlarning hatti harakati ularning hayot tarziga taqlid qilish bilan bog'liq. Bolalar bu o'yinlarda harakatlarga tovushlarga taqlid qilib bilimlarni chuqurroq egallaydilar. O'yindan zavqlanish bolalardagi tabiatga bo'lgan qiziqishni chuqurlashtiradi.

Ijodiy o‘yinlar. O‘yinda bolalar mashg‘ulot, ekskursiya, kundalik hayot rayonida olingan tasavvurlarni aks ettiradilar. Kattalarning tabiatdagi mehnati haqidagi bilimni egallaydilar. Bunda ularda mehnatga ijodiy munosabat shakllanadi. Ular kattalarning tabiatdagi mehnatining ahamiyatini anglab oladilar.

Tabiatdagi mehnat. Bolalar mehnat ob‘ektlari o‘simliklarning xususiyatlari va sifatleri ularning tuzilishi ehtiyojlari rivojlanishining asosiy bosqichlari o‘stirish usullari o‘simliklar hayotidagi mavsumiy o‘zgarishlar haqida hayvonlar, ularning tashqi ko‘rinishi ehtiyojlari, harakat qilish usullari, hatti harakatlari, hayot tarzlari va uning mavsumiy o‘zgarishlari haqida tasavvurga ega bo‘ladilar. Ular yashash muhiti o‘rtasida mutanosiblik o‘rnatishni hayvonning tabiatdagi hayot tarzi va ularni tabiat burchagida parvarish qilishni o‘rganadilar.

Mashg‘ulotlar maxsus loyihalar asosida ilg‘or pedagogik texnologiyalar yordamida tashkil etilishi talab qilinadi. Mashg‘ulotlarda asosiy e‘tibor bo‘lajak tarbiyachilarning ichki imkoniyatlari va qobiliyatlarini ularning amaliy faoliyatlarida to‘la namoyon bo‘lishini kafolatlovchi rivojlantiruvchi ta‘lim xarakterini kasb etishiga qaratilishi muhim sanaladi.

Mashg‘ulot tarbiyachi tomonidan bolalarni kerakli bilim va malakalar bilan umumiy holda xabardor qilish demakdir. Mashg‘ulotlar kun davomida o‘tkazilib boriladi. Kunning birinchi qismiga mo‘ljallangan mashg‘ulotlar ancha samara beradi.

Mashg‘ulot jarayonida bolalarda mustaqil fikrlash ko‘nikma va malakalari hosil qilinadi, tarbiyachining so‘zini tinglash, o‘rtoqlari bilan gaplashmaslik har bir tarbiyachi tomonidan berilgan savollarga javob berishga harakat qilish tarbiyachi tomonidan aytilgan fikrlarni takrorlashga o‘rganib boriladi. Har bir yosh guruhlarida necha marta mashg‘ulot o‘tkazish bolalar bog‘chasi ta‘lim-tarbiya dasturida belgilab boriladi.

- mashg‘ulotni rejalashtirish;
- kerakli jihozlarni oldindan tayyorlash;
- bolalarni mashg‘ulotga tayyorlash;

Bolalarni maktabga tayyorlashda tarbiyachi mashg‘ulotni bir bo‘limidan bitta emas, balki butun bir mashg‘ulotni sistemasini rejalashtirib olib borilsa ijobiy natijani qo‘lga kiritadi.

Tarbiyachi mashg'ulotlar jarayonida metodik qo'llanmalardan foydalanib mashg'ulot o'tishi tavsiya etiladi. Har bir bog'chada metodik xonalar mavjuddir. Unda bolalar bog'chasi ta'lim-tarbiya dasturining, hamda hamma bo'limlari bo'yicha metodik qo'llanmalar bo'ladi.

Yetishmovchiliklarni tarbiyachi o'zi tayyorlaydi va bu ishga ba'zan tayyorlov guruhidagi ya'ni maktabga tayyorlov guruhidagi bolalarni jalb etadi. Tarbiyachi mashg'ulot uchun kerakli mashg'ulotlarni mashg'ulotlardan bir kun avval tayyorlab qo'yadi.

MTMning birinchi kichik guruhida haftasiga 10 ta mashg'ulot o'tkaziladi. Ular quyidagicha taqsimlanadi:

1. Atrofdagi voqealar bilan tanishtirish va nutqini rivojlantirish;
2. Rasm chizish va loy yoki plastilindan narsa yasash;
3. Qurilish materiallari bilan mashqlar;
4. Musiqa mashg'ulotlari;
5. Fizkultura mashg'ulotlariva h.o.

Mashg'ulotlar 10-15 daqiqa davom etadi va ular shanba kunidan tashqari har kuni ertalab va kechqurun o'tkaziladi. Mashg'ulotlar bilan bir qatorda sayr vaqtida atrofdagi narsalarni kuzatish, harakatli va didaktik o'yinlar rejalashtiriladi. Mashg'ulotlarning katta qismi rivojlanishi bir xil darajada bo'lgan bolalarni birlashtiruvchi kichik gruppalarda o'tkaziladi. Batafsil tushuntirish va kattalarning yordamini talab qiladigan yangi materialdan foydalaniladigan mashg'ulotlar (masalan, yig'ma kartinalar yoki yangi konstruktor, birinchi marta beriladigan mashg'ulotlar) ana shunday o'tkaziladi. Harakatlarining navbatiga rioya qilinadigan mashg'ulotlarda bolalar uncha ko'p bo'lmasligi kerak. Masalan, gimnastika asboblari bilan o'tkaziladigan fizkultura mashg'ulotlari, shunday bo'ladi, bunda ayrim bolalar o'z aktivliklari bilan boshqalarini chetga surib qo'yishlari mumkin.

Ammo hayotning uchinchi yilida mashg'ulotlarning ayrim turlarini butun guruh bilan o'tkazish ham mumkin, chunki bola xulq-atvor qoidalarini (butun e'tibor bilan tinglash, jim o'tirish) egallagan bo'ladi, o'z harakatlarini boshqa bolalar bilan muvofiqlashtira boshlaydi, kattalarning nutqi uning harakatini yo'lga soladigan bo'ladi.

Bolalarning butun guruh bilan ayni vaqtda musiqa mashg'ulotlarini, harakatli o'yinlarni, shuningdek bolalarning o'zlari asosan tomoshabin bo'ladi

gan ko'rgazmali instsenirovkalarni o'tkazish mumkin. Maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy axloqiy tarbiyalashda badiiy adabiyotdan foydalanish yuqori samara beradi. Bolalarga hayotiy voqea hodisalarni turli obrazlar misolida talqin etib berilsa bolalarning tushininslari oson kechadi. Masalan oddiygina xalq ertagi "Zymrad va Qimmat" ertagidagi obrazlarni Zymrad va Qimmat olaylik. Bolalar bu obrazlarni bir-biriga taqqoslash orqali insondagi yaxshi fazilatlar va yomon fazlatlar haqida tushunchaga ega bo'ladilar. Zymradning mehnatsevarligi, rostgo'yligi, mehribonligi, kattayoshdagi kishilarga nisbatan etiborliligi maktabgacha yoshdagi bolalarni axloqiy tarbiyasiga ta'sir etmadi va ularning ma'nan yuksalishiga ko'mak beradi. Tarbiyachi ayniqsa maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy axloqiy tarbiyalashda xalq og'zaki ijodidan foydalanishi, turli xil tarbiyaga oid ertaklarni xalq dostonlarini, rivoyatlarni so'zlab berishi, o'qib berishi, qayta bolaga sozlatishi, turli xil topishmoqlardan foydalanishim mumkin. Tarbiyachining mashg'ulotlar jarayonida yangi pedagogik texnologiya materiallaridan va tarbiyaning samarali metod va usullaridan foydalana olishi, bolani yosh, ruhiy-fiziologik xususiyatlarini inobatga olishi tarbiya berishning samaradorligini oshiradi.

Tarbiyachi har bir bolani imkoniyatlarini aniqlab olishi kerak, bolalar o'zi yashayotgan jamoaga munosabatiga qarab bir necha guruhlariga bo'linadi:

1. Guruh: Ijobiy xulqli bolalar bo'lib, ular tez do'stlashadilar. Ularni jamoa a'zolari hurmat qiladi. Bu toifadagi bolalar jamoaning faollari bo'lib, tarbiyachi jamoa munosabatlarini o'rnatishda ularga suyanadi.

2. Guruh: faol tashabbusga qo'shiladi, ammo beqaror bo'ladi.

3. Guruh: tortinchoq bo'lib o'yinda qatnashmaydilar, mashg'ulotlarda sust bo'ladilar. Bunday bolalarga alohida e'tibor zarur. Tarbiyachi har bir guruh bolalari bilan individual yondoshib, ularni bir-biri bilan o'zaro munosabatga kirishib, do'stlashishga yordam beradi.

Bolalar bog'chasining asosiy pedagogik vazifasi – bolalarni yuksak ma'naviy-axloqiy ruhda tarbiyalash va ularni maktabda o'qishga har tomonlama tayyorlashda ota-onalarga muntazam ravishda yordam ko'rsatishdan iborat.

Keyinchalik esa maktab ta'limiga kirishib ketish hissini uyg'otadi. Maktabgacha tarbiya muassasalarida ta'lim-tarbiyani har tomonlama, jumladan ma'naviy, axloqiy, aqliy, estetik, jismoniy va mehnat tarbiyalari birgalikda olib borilib bola maktabga chiqariladi. Bola bog'chada olgan bilimlarini maktabda davom ettirishga shundagina qiynalmaydi. Aql keng ma'noda sezish, idrok etishdan boshlanadigan tafakkur va xayolni o'z ichiga oladigan jarayondir. Bolalarni maktabga tayyorlashda aqliy tarbiyaning o'rni katta. Bilimlar zahirasini kengaytirish, aqliy faollikni va mustaqillikni rivojlantirish, maktabda yaxshi o'qish, keyingi mehnat faoliyatiga tayyorlanishning muhim shartidir.

Bola 6-7 yoshdan maktabga o'tishi, ularni maktab ta'limiga tayyorlash uchun aqliy rivojlantirish yetarli bo'lishini ta'minlash tarbiyachidan katta ma'suliyatni, o'z kasbini sevishni, bolalarga muhabbat bilan yondashishni talab etadi.

Maktabgacha katta guruhdagi bolalarda ma'naviy-axloqiy tarbiya berishda tarbiyachilar va ota-onalar hamkorlikda quyidagi faoliyat turlaridan samarali foydalanishlari mumkin:

1. Hikoya va ertaklarni ifodali o'qib berish yoki mazmunini ta'sirchan qilib so'zlab berish.
2. Ifodali o'qish qoidalariga rioya qilgan holda, she'rlar yodlatish.
3. Ota-ona, tabiat, qushlar, gullar haqida qo'shiqlar o'rgatish.
4. Musiqa asboblari chalish malakasini hosil qilish.
5. Tasviriy san'atga muhabbat uyg'otish, rasmlar chizdirish.
6. Muntazam ravishda tabiat bag'rida sayoxatlarga olib chiqish.
7. Hayvon va parrandalarni boqish, ko'paytirishga faol qatnashish.
8. Qushlarga in yasash.
9. Gullarni parvarish qilishga odatlantirish, gul ekish.
10. Daraxt ko'chatlari o'tkazish va parvarish qilish ishlariga jalb etish.
11. Bog'chada va uyda o'z-o'ziga xizmat qilishga odatlantirish.

12. Kattalarning mehnatini qadrlashga, kishilarga yaxshilik keltirishga yo'llash va boshqalar.

13. Atrof-muhitga, jonli, jonsiz narsalarga nisbatan mehr-shavqatli bo'lish.

14. Turli xil tajribalar o'tkazish.

15. kichik kuzatish ishlarini olib borish (qushlar, o'simliklar holatiga qarab ob-havoni holatini oldindan aytish).

Umuman, bolalar bilan o'tkaziladigan faoliyat turlari g'oyatda rang-barang bo'lib, ularni qo'llanishda turlicha ijodiy izlanishlarda bo'lib, suhbat, hikoya, muloqot, tushuntirish kabi metod-usullardan foydalanish yaxshi samara beradi.

Turli bayramlarda ishtirok etish: Mustaqillik kuni, Navro'z bayrami, Respublikamizning Konstitutsiyasi kuni, Ramazon hayiti, Qurbon hayiti, Hosil bayrami, Gullar va qushlar bayrami, Butun jahon suvni himoya qilish kuni Milliy an'analarimizga mos hisoblanadi. Bu bayramlar orasida, ayniqsa, Navro'z, Hayit ayyomlari mehr-oqibatli bo'lishga chorlash bilan benihoya ahamiyatlidir.

Navro'z musulmon xalqlarning eng qadimiy qutlo'g' ayyomlaridan biridir. Bu qutlug' sananing qachondan beri nishonlab kelinayotgani haqida ko'pdan-ko'p rivoyatlar bor. Bularni biz yozma manbalarda, xususan, mutafakkir alloma Abu Rayxn Beruniy (973-1048 yy.)ning «Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar», «Qonuni ma'sudiy», «At-tafhim» asarlarida, Umar Hayyomning «Navro'znoma» risolasida uchratishimiz mumkin.

Navro'z haqida aytilgan she'rlar, qo'shiqlar ham kechaga fayz tarovat bag'ishlaydi. Tarbiyachilar esa o'z guruhlarida Navro'zga bag'ishlab maxsus mashg'ulotlar o'tkazadilar.

Mashg'ulotning mavzusi: «Navro'zning xosiyati».

Mashg'ulotning maqsadi: Kichkintoylarda Navro'zning xosiyati haqida tasavvur hosil qilish orqali ularning dunyoqarashni tarkib toptirish.

Mashg'ulot jihozi: Bahor gullari, sumalak uchun tayyorlangan bug'doy nishlari, ko'ksomsa va boshqalar.

Mashg'ulotning borishi.

Tarbiyachi: Bolalar, Navro'z musulmon xalqlarining eng qadimgi bahor bayramidir. Har yili 21-22 mart kunlari kecha va kunduz barobar keladi. Shu vaqtdan boshlab yangi mavsum – bahor boshlanadi. Ana shu ayyomni bizlar shodu xurramlik bilan qarshilaymiz.

Tarbiyachi: Ayting-chi? Navro'z qanday bayram ekan?

Nargiza: - Navro'z bahor bayrami ekan.

Tarbiyachi: Bahor kelishi bilan tabiat olamida qanday o'zgarishlar ro'y beradi?

Nodir: - Bahor kelishi bilan daraxtlar uyg'onadi, kurtak yozadi.

Salima: Maysalar chiqadi, gullar ochiladi.

Tarbiyachi: Navro'z ayyomida qanday gullar ochiladi?

Nodira: Boychechak, binafsha, chuchmoma, lola kabi gullar ochiladi.

Tarbiyachi: Navro'z kelishi bilan kunlar isib ketadi. Ariqlarda, anhorlarda suvlar to'lib oqadi. Ariq bo'ylarida esa turli dorivor ko'katlar: yalpiz, jag'-jag', otquloq kabilar o'sib chiqadi.

Tarbiyachi: Ayting-chi? Ularni kim ko'rgan va bahor taomlari uchun olgan?

Halima: Men bu ko'katlarni yaxshi bilaman. Yaqinda ularni yig'dik. Oyijonim esa ko'ksomsa, chuchvara pishirib berdilar. Bizlar maza qilib yedik.

Tarbiyachi: Bolalar, ko'rdingizmi? Halima onasiga yaqin yordamchi ekan.

Ulfat: Men ham oyijonimga har doim yordam beraman.

Tarbiyachi: Barakalla! Sizlarning barchangiz ham yaxshi yordamchi ekansizlar. Men ham bolaligimda yasharish fasli – bahorda ariq va anhor bo'ylaridan, qir-adirlardan otquloq, yalpiz, ismaloq, beda kabi ko'katlarni terar edim. Bobom: vitaminlari ko'p ekanligini aytib, ulardan tayyorlangan taomlar tanamga darmon bo'ladi, deb minnatdorchilik bildirardilar.

Tarbiyachi: Agar yoshlikda kim ko'p, har xil o'tdan tayyorlangan somsalarni yesa keksayganida baquvvat bo'ladi.

7 yoshli Alisher: Opa, o'tgan bahorda bizni arig'imiz bo'yida yalpiz ko'p edi. Terib olib somsa qilib yegan edik. Bu yilda esa yalpiz chiqmadi, nega?

Tarbiyachi: Bunga sabab, mol bog'lashgan bo'lsa, yalpizni yeb, yerni toptab tashlagan. Yalpizni ildizi nobud bo'lgan. Shu sababdan, u chiqmagan.

Tarbiyachi: o'simliklarni, ko'plab uzmaslik, ular o'sadigan joyda mollarni bog'lamaslik kerak. Bu bilan siz tabiatni asragan bo'lasiz.

Endi Navro'z, bahor haqida bilgan she'rlarimizni aytamiz. O'zaro she'r aytish bahsini, ya'ni mushoirani men boshlab beraman, sizlar davom ettirasizlar.

Yangi yilingiz muborak bo'lsin, hoy bobo!

Yangi yilingiz muborak bo'lsin, hoy momo!

Yangi yilingiz muborak bo'lsin, hoy ona!

Boychechak chiqibdi, bugun Navro'z ekan!

Sanjar: Xush kelibsan, go'zal bahor,

Chin ko'ngildan assalom.

Xush kelibsan yana bir bor,

Sengadir shirin kalom.

Aqida: Bahor keldi elimga,

Ko'mko'k bo'ldi bog'-dala.

Sevinch to'lib dilimizga,

Biz terib keldik lola.

Sarvar: Gullar chamani,

Chorlab hammani,

Deydi: Kelinglar

Navro'z sayliga!

Tarbiyachi: Barakalla! Navro'z arafasida birgalikda yodlagan she'rlarimiz esimizdan chiqmabdi. Bu she'rlarni bizlar zavq-shavq bilan aytib, kechamizga yanada fayz bag'ishladik. Nazarimda, bahor bayrami ham bizlardan xursand bo'ldi.

Mavzu: Halim

Ota-onalar qo'mitasining **raisi D.Niyozova** halimning qanday tayyorlanishi haqida gapirib, uning xosiyatini aytib berdi: «Halim» so'zi yumshoq degan ma'noni bildiradi. Rivoyatlarga qaraganda qadim zamonlarda o'zga mamlakatga qo'shinlar bilan bostirib kelgan podshohlarga qamal ichida qolganlar halim taomini pishirib, elchilar orqali yo'llagan ekanlar. Bu taomni yegan har qanday zolim shoh ham ko'ngli yumshab,

insofga kelib, o'z qo'shinlarini olib ketgan va natijada qamalgilar omon qolgan ekanlar.

Bolalar Navro'zning do'stlik, birodarlik, mehr-shavqat, ezgulik bayrami ekanligini tushunib oldilar.

Bog'cha mudirasi O.Zayniyeva qatnashchilarni Navro'z bilan qutlab, kechani yakunladi va ota-onalarga minnatdorchilik bildirdi.

Biz tajriba-sinov ishlari olib borgan MTMLarda ota-onalar qo'mitasi yordamida musulmon bayramlariga bag'ishlab o'tkazilgan mashg'ulotlar tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'ldi. Quyida Qarshi shahridagi "Turnacha" nomli 17-sonli MTMning katta guruhi kichkintoylari bilan biz tayyorlagan ishlanmalar asosida o'tkazilgan mashg'ulotning namunasini keltiramiz: (**Bog'cha mudirasi O.Zayniyeva tarbiyachi M.Muhammadiyeva**_____).

Mashg'ulot mavzusi: «Musulmon bayramlari»

Mashg'ulot maqsadi: Musulmon bayramlari, «Ramazon» va «Qurbon hayit»lari haqida ma'lumot berish orqali kichkintoylarda ma'naviyatni tarbiyalash.

Mashg'ulot jihozi: Musulmon bayramlari hamda Ka'batullohning tasviri tushurilgan rasmlar; musulmon bayramlari haqidagi kitoblar; hayit arafasida tayyorlangan bo'g'irsoq, «qushtili», o'rama kabi pishiriqlar.

Mashg'ulotning borishi:

Tarbiyachi: - Bolalar, ayting-chi, qanday musulmon bayramlarini bilasiz?

Nargiza: Ramazon hayitini bilamiz.

Nodira: Qurbon hayitini ham bilamiz.

Tarbiyachi: Nima uchun musulmonlar Ramazon hayitini nishonlaydilar?

Sanjar: Chunki ular o'ttiz kun ro'za tutadilar. Ro'za tamom bo'lgach, hayit qiladilar?

Tarbiyachi: Hayitdan oldin yolg'on arafa, chin arafa kunlari bor, Sizning uyingizda bu tabarruk kunlar qanday nishonlanadi?

Anvar: Yolg'on arafa hayitga ikki kun qolganda nishonlanadi, chin arafa esa ertasi hayit degan kun nishonlanadi. Shu kunlari bizning uyimizda oyijonim «qushtili», bo'g'irsoq, o'rama kabi mazali pishiriqlar tayyorlaydilar.

Tarbiyachi:Ularni tayyorlashda sizlar ham onangizga yordam berasizlarmi?

Salima: Albatta, masalani, men oyijonim tayyorlagan xamirlarni qushtiliga moslab kesib beraman.

Ahmadjon: Men yaxshilab tayyorlangan xamir bo'laklarini g'alvirda dumalatib bo'g'irsoq holatiga keltirib beraman.

Tarbiyachi: Qaranglar-a, bizning oramizda Nargiza, Nodira, Anvarjonlar musulmon bayramlarini yaxshi bilishar ekan. Salima, Anvarjonlar esa hayit bayramlariga atab pishiriqlar tayyorlashda o'z onajonlariga yordam berar ekanlar. Menimcha, bu ishlarda sizlarning barchangiz qatnashsangiz kerak-a?!

Bolalar: Ha, albatta.

Tarbiyachi: Demak, sizlar yaxshi bolalar ekansiz? Bundaylarni biz mehr-shavqatli, mehnatsevar bolalar deymiz. Endi ayting-chi, arafa kuni nima uchun polov oshi davlanadi va qo'shnilarga tarqatiladi?

Karima: Chunki palov barcha taomlarning sarasidir.

Tarbiyachi: Karima to'g'ri aytdi. Palov oshi Milliy taomlarning eng sarasi hisoblanadi. shu sababli ham to'y marosimlarda, marakalarda tashrif buyurgan mehmonlar palov oshi bilan siylanadi. Arafada qo'shnilarga ustiga non va turli pishiriqlar qo'yilgan palov oshi tarqatilishida esa o'ziga xos chuqur ma'no borki, buni quyidagicha izohlash mumkin:

1. Xonadonimizda tayyorlangan palov oshi va pishiriqlarni «Yon qo'shnimiz va jon qo'shnimiz» sifatida totib ko'ringlar.
2. Qadrdon qo'shniligimiz, bir-birimizga mehr-oqibatimiz abadiy bo'lsin.
3. Baham ko'rilgan osh hurmati Alloh sizni bizlarga shunday ulug' ayyom kunlarini doimo nasib aylasin!

Bu mashg'ulotga ota-onalar ham taklif etildi.

Tarbiyachi ularning ayrimlariga ham navbat bilan so'z berdi. Mashg'ulot davomida tarbiyalanuvchilar Ramazon Hayitining o'ziga xos xususiyatlarini bilib oldilar. Hayitda katta-yu kichik oharli (yangi liboslar) kiyib ko'chaga chiqishlari; masjidida namoz o'qishlari, qariyalarni borib ko'rishlari, bemorlarni yo'qlashlari kabilar to'g'risida tasavvur hosil qildilar. Eng muhimi, kichkintoylar hayitni nishonlash chog'ida kishilar bir-birlari bilan naqadar mehr-oqibatli bo'lishlari haqida tushunchaga ega bo'ldilar.

Tajriba va kuzatishlar MTM va ota-onalar (oilalar) hamkorligida o'tkaziladigan har qanday tadbirlar maktabgacha yoshdagi bolalar, xususan, katta guruhdagi kichikintoylar tarbiyasiga ijobiy ta'sir etishini ko'rsatadi. Shunga ko'ra, tarbiya – bu hammaning ishi ekanligini doimo yodda tutish va uni o'zaro ko'makdoshlik bilan amalga oshirish jamiyat oldidagi mas'uliyatli faoliyatimiz, vijdoniy burchimizdir.

2.3 Tajriba-sinov ishlari tahlili :

Maqsad: Maktabga tayyorlov guruhi bolalarida ma'naviyatning ilk kurtaklarini rivojlanganlik darajasini aniqlash.

Vazifalar :

1. Tarbiyachilarni maktabga tayyorlov guruhi bolalarida dunyoqarashni tarbiyalashga bo'lgan munosabatlarini qanday ish shakllari va metodlari foydalanish orqali aniqlash.
2. Tarbiyachilarning ish faoliyatini o'rganish maqsadida ta'lim tarbiyaviy ishlar, ish rejasi, tarbiyachining kundalik rejalari o'rganiladi.

Bolalarni bilim darajalarini aniqlash maqsadida quyidagi savollardan foydalanildi.

t/r	Test savollari mazmuni (jami o'quvchilar soni-30 ta'rif)	Tadqiqotdan oldin			Tadqiqotdan keyin			Javobiy natija
		ha	yo'q	Beta	ha	yo'	betar	
1	Siz vatanimiz O'zbekiston haqida bilasizmi.	22	8	-	26	4	-	4
2	Do'stlaringiz bormi?	25	5	-	28	2	-	2
3	Dostlaringizni hurmat qilasizmi?	23	7	-	28	2	-	4
4	Ota-onangizni hurmat qilasizmi?	22	5	3	28	2	-	6
5	Tanimagan insonlarga yordam berasizmi?	25	3	2	28	1	1	3
7	Tarbiyachingizni hurmat q	24	3	3	27	2	1	1

	lasizmi?							
8	Ko'chada yuk ko'tarib ketayotgan keksalarga yordam berasizmi?	23	5	2	29	1	-	6

Yuqoridagi jadvaldan ko'rinib turibdiki, o'quvchilarni tajribadan keyingi javoblarida ijobiy ko'rsatkichlar savol tartib raqamiga binoan 4,24,6,3,3,1,6 tarzida bo'ldi. Bu ko'rsatkichlar foiz hisobida 9%, 4%, 6%, 9,5%, 2,5%, 6%, 2,5%, 9% ni tashkil etdi. Jadvaldan ko'rinib turibdiki, pedagogik jarayonlar ta'sirida maktab o'quvchilarida bag'rikenglik sifatleri ijobiy tomonga o'zgargan.

Aniqlovchi tajriba ishlari jarayonida olingan ma'lumotlarni tahlil qilib shunday xulosaga keldik:

Aniqlovchi tajriba davomida amalga oshiriladigan ishlar ketma – ketligini belgilashga imkon beradi.

Bunga mashg'ulotlar, suhbatlar kiradi.

Pedagogik tadqiqotning shakllantiruvchi bosqichi : maqsadi bolalarga bag'rikenglik hissi haqida bilim berib tarbiyalash.

Shakllantiruvchi tajribaning vazifalari:

1. Boshlang'ich maktab yoshidagi bolalarida dunyoqarashni shakllantirish. Va buning asnosida ma'naviyatning ilk kurtaklarini shakllantirish.

2. Mashg'ulotlar, suhbatlar ketma – ketligini ishlab chiqish natijasida bolalar o'zlari o'zlashtirgan bilimlarni amaliy jihatdan qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

XULOSA

Kadrlar tayyorlash Milliy modeli tarkibiy qismlaridan biri bo'lgan shaxsni har tomonlama kamolga yetkazish, yuksak ma'naviy va axloqiy sifatlarni tarbiyalashda maktabgacha ta'lim muassasalarining o'rni beqiyos bo'lib, unda faoliyat yuritayotgan tarbiyachilarda kasbiy ko'nikma va malakalarni tarbiyalashda xususan bo'lajak tarbiyachilarni tarbiyalash muhim ahamiyatga ega.

Davlat ta'lim standartlarida bo'lajak tarbiyachini shakllantirishga yo'naltirilgan ta'limga qo'yiluvchi talablar belgilab berilgan. Shu sababli pedagogik ta'lim jarayonini davr talablari va mavjud ijtimoiy-ta'limiy ehtiyoj asosida tashkil etish uchun asosiy yo'nalishlarni belgilab olish zaruriyati yuzaga kelmoqda.

Ma'lumki ma'naviyat insonning axloq odobi, bilimi, istedodi, salohiyati, vijdoni, iymon-e'tiqodi, duyoqarashi asosida rivojlangan amaliy malakalari bir-biri bilan o'zaro aloqada jamiyat tarqqiyoti, inson kamolotiga tasir etadigan botiniy tuyg'ular hamda tashqi faolayotning bir butun yaxlit majmuidir. Lekin ma'naviyat yakka o'zi emas axloq bilan o'zaro uyg'unlashganda insonning xulq odobi e'tiqodi aql zakovati tarbiya jarayonida o'zaro birlashgandek "ma'naviy-axloqiy tarbiya" amalga oshadi.

Ma'naviy-axloqiy tarbiya jarayoning o'z qonuniyatlari va tamoyillari mavjud. Tarbiyaning umumiy qonuniyatlariga uning davr tarixiy taraqqiyot, bilan aloqadorligini ko'rsatish mumkin. Ma'naviy-axloqiy tarbiya o'zaro bir-biri bilan aloqadorligi, birligi, umumiy mohiyatli va takrorlanib turuvchi ichki bog'lanishlardan iborat bo'lib, ular qonun yoki, qonuniyat tarzida namoyon bo'ladi.

O'rta Osiyo mutafakkirlarining ta'limiy-axloqiy qarashlarida insonning ma'naviy barkamol shaxs egallashi zarur bo'lgan talablarga ilmdan ortirilgan hislat, ichki va tashqi ko'rinishdan topilgan haqiqat, aql tufayli hosil qilingan xulq atvor mol-mulkdan ham ziyoda bo'lgan salomatlik hisoblangan. Bu talablar hozirgi davrda ham barkamol shaxs tarbiyasida mardlik, to'g'rilik, adolatparvarlik, vafodorlik, halollik, sahiylik, mehr-oqibat, insonparvarlik xislatlarini tarbiyalashda muhim manba sanaladi.

Xulosa qilib aytganda, bo'lajak tarbiyachilarni maktabgacha yoshdagi bolalarni ma'naviy axloqiy tarbiyalash davr talabi va ijtimoiy-ta'limiy zaruriyat bo'lib, bunday yondashuv pedagogik jarayonning ijodiy xususiyat kasb etishiga xizmat qiladi. Ushbu

jarayonga texnologik yondashuv esa, mashg'ulotlarning qiziqarli bo'lishini ta'minlash bilan birga maktabgacha yoshdagima'naviy-axloqiy tarbiyalashda yordam beradi. An'anaviy ta'lim esa mashg'ulotlarning bir xil, standart shaklda tashkil etilishini ifodalaydiki, bu jarayonda bo'lajak tarbiyachilarning erkin, ijodiy fikrlash imkoniyatlari cheklanib, ular tomonidan tayyor bilimlar sust tinglovchilar sifatida o'zlashtiriladi.

Bolalarda mehr – shafqat, muruvvat, kattalarga hurmat hislatlarini tarbiyalash o'zbek oilalarida juda qadimdan mavjud. Uning barcha jihatlari ijtimoiy hayotida namoyon bo'lib kelgan va ma'naviy qadriyat sifatida avloddan avlodga o'tib kelmoqda Istiqlol yillarida ushbu qadriyatlar o'zining barcha qirralarini ko'rsatdi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni milliy mustaqillik ruhida tarbiyalash ularda ma'naviy – axloqiy xulq ko'nikmalarini, milliy g'urur, Milliy ong, o'z – o'zini anglash, vatanparvarlik, tuyg'ularini shakllantirishni taqozo etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasining "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi", T.: O'zbekiston. 1997.-67 b.
- 2 O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni T.: O'zbekiston. 1997.-67 b.
- 3Karimov I."Yuksak ma'naviyat yengilmas kuch" .T.: "Ma'naviyat" 2008 y.53-bet
- 4.Karimov I "O'zbekiston mustaqillikka erishi ostonasida". T.: "O'zbekiston". 2011. - 440 b.
5. Karimov I. "Barkamol avlod" O'zbekiston taraqqiyotining poydevori.T.: "Sharq". – 1997 y – 64 b.
6. Karimov I.'Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo'lida xizmat qilish- eng buyuk saodatdir.T. "O'zbekiston".2015.302 b
7. 7."Yuksak bilimli va intellektual rivojlangan avlodni tarbiyalash-Mamlakatni barqaror taraqqiyot ettirish va modernizasiya qilishning eng muhim sharti" mavzusidagi Xalqaro konferensiyaning yakuniy xujjati – Rezolyusiyasi va maqolalari. "Milliy tiklanish" gazetasi. 22.02.2012 y. - 1- 6 betlar.
8. Avloniy.A.Turkiy Guliston yoxud axloq-T.O'zbekiston.1992y
9. Asqarova O'.. Pedagogikadan amaliy mashg'ulotlar masalalari. O'quv – uslubiy qo'llama. T.: "Istiqlol" nashriyoti. 2005y. 112b.
10. Ahmedova M.E.. Pedagogik nazariyasi va tarixi (Pedagogika tarixi). T.: Tafakkur –bo'ston. 2011 yil. 128b..
11. Hasanboyev J va boshqalar.Pedagogika. (Pedagogika nazariyasi va tarixi). (darslik). T.: 2011. 456 bet.
- 12 . Hoshimov K., Nishonova S. Inomova M. va boshqalar. Pedagogika tarixi. (o'quv qo'llanma). T.: "O'qituvchi". 1996. 488 bet.
13. Hasanboyev J., To'raqulov X., Alqarov I va boshqalar.Pedagogika. (Pedagogika nazariyasi va tarixi). (darslik). T.: Fan va texnologiya. 2010.
14. Hoshimov K. T Pedagogika tarixi. (darslik).A.Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy k/si. 304 bet.

15. Ibragimov X. va boshqalar. Pedagogika nazariyasi. Darslik. T.: fan va texnologiya. 2006y. 288b.
- Musurmonova O. Ma'naviy qadriyatlar va yoshlar tarbiyasi. –T.: O'qituvchi, 1996. -192b.
16. Musurmonova O. O'quvchilarining ma'naviy madaniyatini shakllan-tirish. – T.: Fan. 1993. -112b.
17. Mahkamov U. Axloq –odob saboqlari. –T.: Fan, 1994. -134b. 18 Ochilov M., Ochilov N. Oliy maktab pedagogikasi. (darslik). T.: Alohach. 2008.
- 18 Ochil. S. Hoshimov. K. O'zbek pedagogikasini antologiyasi. (2-jild). T.: O'qituvchi. 1999y. 480b.
19. Po'latova R.M. Maxsus pedagogika. Oligofrenopedagogika. (darslik). T.: G'.G'ulom nomidagi tabaa uyi. 2005. 224 bet.
- 20 Pedagogika fanning barkamol avlodni shakllantirishdagi o'rni. (4-qism) T.: 2003y. 116b.
21. Rahmonqulova N., Matnazarova O'. Pedagogika nazariyasi va tarixi (o'quv qo'llanma). T.: "O'zbekiston Respublikasi faylasuflari milliy jamg'armasi". 2010. 116 bet..
22. Yo'ldoshev J. T.: Ta'limimiz istiqlol yo'lida. Sharq. 1996. 224 bet.
23. Yo'ldoshev J.G', Yo'ldoshev F. T Interfaol ta'lim sifat kamoloti (Bolaga do'stona munosabatdagi ta'lim)...: 2008. 148 bet.
- 24 .Yo'ldoshev J.G'.. S.A.Usmonov. Pedagogik texnologiya asoslari. Qo'llanma. T.: O'qituvchi. 2004y. 104b.
25. Zunnunova A va boshqalar. Pedagogika tarixi. (darslik). T. Sharq. 2000.
26. Ziyomhammadov B.. Pedagogik mahorat asoslari. T.: TIVKIIOV. 2009y. 183b Adadi-100.
27. Zunnunov A.. Pedagogika nazariyasi. O'quv qo'llanma. T.: Alohach. 2006 y. 163b.
28. Umarov. M va boshqalar .O'qish kitobi: 3-sinf uchun darslik.-O'qituvchi ,2012 ,224 b.

INTERNET SAYTLAR

1. www.bilim.uz.
2. [..www.ziynet.uz](http://www.ziynet.uz)
3. www.istedod.uz
4. www.tdpu.uz
5. www.pedagog.uz